

การก่อรูป “ทฤษฎีความยุติธรรม” ของจอห์น 롤ล์

ทวีป มหาสิงห์¹

Received: March 28, 2020

Revised: July 19, 2020

Accepted: July 23, 2020

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและอิทธิพลของทฤษฎีการเมืองที่ส่งผลต่อการก่อรูป “ทฤษฎีความยุติธรรม” ของจอห์น 롤ล์ด้วยวิธีการศึกษาแบบวิจัยเอกสาร จากการศึกษาพบว่าโรลล์นำเสนอทฤษฎีความยุติธรรมในบริบทของช่วงเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยมีข้อเสนอในทฤษฎีของตนว่าความยุติธรรมคือความเป็นธรรมและเริ่มต้นจากการสร้างสถานการณ์สมมติที่กำหนดให้บุคคลที่มีเหตุผลและเสรีภาพอย่างเสมอภาคได้ร่วมกันเลือกหลักความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมแล้วนำไปใช้ผ่านโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวได้รับอิทธิพลมาจากทฤษฎีการเมือง 3 กลุ่ม คือ สัญญาประชาคม เสรีนิยมทางสังคมและประโยชน์นิยม ขณะเดียวกันข้อเสนอของโรลล์นั้นเกิดขึ้นเพื่อเป็นทางเลือกในการสร้างหลักความยุติธรรมนอกจากข้อเสนอจากทฤษฎีประโยชน์นิยม

คำสำคัญ ทฤษฎีความยุติธรรม, หลังสงครามโลกครั้งที่ 2, สัญญาประชาคม, เสรีนิยมทางสังคม, ประโยชน์นิยม

¹ คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา จังหวัดพะเยา 56000 อีเมล: taweeep.ma@up.ac.th

The Formation of John Rawls's Theory of Justice

Taweep Mahasingh²

Abstract

This research aims to explore the context and the political theory, which influence the formation of John Rawls's theory of justice. Documentary research was carried out as the methodology. The findings revealed that Rawls presented his theory based on the context of Post-World War II. This theory has been a hypothetical situation, which created a person to have a reason and freedom to choose the principle of justice in their society. His theory was influenced by the Social Contract, Social liberalism and Utilitarianism. Simultaneously, Rawls's proposal purposively aimed to be an alternative to the vital concept of Utilitarianism.

Keywords Theory of Justice, Post-World War II, Social Contract, Social Liberalism, Utilitarianism

² School of Political and Social Science, University of Phayao, Payao 56000.
E-mail: taweep.ma@up.ac.th

1. บทนำ

แนวคิดเรื่อง “ความยุติธรรม” เป็นแนวคิดที่มีการกล่าวถึงในสังคมมาอย่างยาวนาน³ นับตั้งแต่ยุคโบราณจนถึงปัจจุบัน Fleischacker (2004) เสนอว่าประเด็นของความยุติธรรมในการจัดสรร (Distributive Justice) หรือความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice) ซึ่งเป็นแง่มุมหนึ่งของความยุติธรรมนั้นเป็นเรื่องของการจัดสรรทรัพยากรและสิ่งที่สมควรได้รับในสังคม ดังปรากฏให้เห็นจากนักคิดในยุคโบราณ เช่น เพลโต (Plato) อริสโตเติล (Aristotle) คัมภีร์ Talmud ของชาวยิว หรือในยุคกลางจากคำสอนของคริสต์ศาสนา เรื่อยมาจนกระทั่งก้าวสู่โลกสมัยใหม่ในศตวรรษที่ 18 เช่น เดวิด ฮูม (David Hume), อัดัม สมิท (Adam Smith), เจมส์ เมดิสัน (James Madison) รวมถึงปฏิกิริยาที่มีต่อการปฏิวัติอุตสาหกรรมอย่างคาร์ล มาร์ก (Karl Marx) การชักนำให้รัฐเข้ามาช่วยในการจัดสรรผ่านแนวคิดของกลุ่มประโยชน์นิยม (Utilitarianism) จนมาสู่ศตวรรษที่ 20 อันมีนักคิดร่วมสมัยอย่าง จอห์น รอลส์ (John Rawls), โรเบิร์ต โนซิก (Robert Nozick), โรนัลด์ ดวอร์กิน (Ronald Dworkin) เจอรัลด์ โคเฮน (Gerald A. Cohen), อมาตยา เซน (Amartya Sen), มาร์ธา นุสbaum (Martha Nussbaum) เป็นต้น

จอห์น รอลส์ (ค.ศ. 1921-2002) เป็นผู้ที่ได้กระโจนเข้าสู่สนามของ “ความยุติธรรมทางสังคม” ในฐานะนักปรัชญาการเมืองร่วมสมัยและมีความโดดเด่นคนหนึ่ง ในศตวรรษที่ 21 เขานำเสนอหลักการในเรื่องของความยุติธรรมคือความเป็นธรรม (Justice as Fairness) โดยการกล่าวว่า “ความยุติธรรมคือคุณธรรมข้อแรกของสถาบันทางสังคม” (Rawls, 2005, p. 3) ผ่านงานเขียนที่ชื่อว่า A Theory of Justice ในปี ค.ศ. 1971 Lehning (2009) กล่าวว่าข้อเสนอดังกล่าวทำให้รอลส์ถูกยกย่องว่าเป็นผู้ที่ทำให้ปรัชญาการเมืองกลับมามีชีวิตอีกครั้งในศตวรรษที่ 21 กล่าวคือก่อนหน้านี้ในช่วงทศวรรษ 1950-1960 ปรัชญาการเมืองถูกอธิบายว่าได้ตายไปแล้วอันเป็นผลมาจากสาเหตุ 2 ประการ คือประการที่หนึ่งการเกิดขึ้นและขยายอิทธิพลของวิทยาศาสตร์ด้วยจุดเน้นที่จะพูดถึงสิ่งที่ “เป็น (Is)” มากกว่าสิ่งที่ “ควรจะเป็น (Ought)” อิทธิพลดังกล่าวแพร่ขยายเข้าสู่วิธีการหาความรู้ของศาสตร์ต่างๆ ทางสังคมศาสตร์รวมถึงรัฐศาสตร์ ดังนั้น ทฤษฎีทางการเมืองจึงกลายเป็นทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ที่เน้นข้อมูลเชิงประจักษ์มากกว่าจะเป็นการพรรณนาเชิงปทัสถาน (Normative) และประการที่สองการพัฒนาของแนวทางการศึกษาปรัชญาวิเคราะห์ (Analytical

³ Eric A. Havelock กล่าวถึงแนวคิดเรื่องความยุติธรรมที่ปรากฏขึ้นในกรีก ตั้งแต่ก่อนยุคสมัยของเพลโต เริ่มตั้งแต่ โฮเมอร์ โซลอน เฮโรโดตัส เป็นต้น ในหนังสือเรื่อง The Greek Concept of Justice from Its Shadow in Homer to Its Substance in Plato (1978)

Philosophy) ในช่วงเวลานั้นที่เน้นไปในมิติของภาษาและคำมากกว่าจะเน้นไปในเชิงปรัชญาสังคม ดังนั้น เมื่อรอลล์เสนอทฤษฎีความยุติธรรมจึงได้รับความนิยมเป็นอย่างมากเนื่องจาก รอลล์กลับไปใช้เหตุผลในเชิงปทัสถาน⁴ (Lehning, 2009, p. 14) ด้วยการหันไปให้คุณค่าและนำเอาความคิดของนักปรัชญาในยุคก่อนหน้านี้มาประกอบสร้างเป็นข้อเสนอของตนเอง พร้อมกับการวิเคราะห์และกระตุ้นให้ข้อเสนอดังกล่าวสามารถนำไปใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น จนทำให้ข้อเสนอของรอลล์ได้รับผลตอบรับทางวิชาการอย่างท่วมท้นทั้งในแง่ของการนำไปปรับใช้และปฏิกิริยาจากการถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์⁵ (ศุภชัย ศุภผล, 2558, น. 73-92; สำราญ เทพจันทร์, 2528, น. 1-5; Pogge, 2007, pp. 23-24)

การทำความเข้าใจแนวคิดของรอลล์นั้นสามารถศึกษาได้หลายแง่มุม ดังปรากฏในงานเขียนทั้งในภาษาไทยและภาษาอังกฤษเป็นจำนวนมาก ในที่นี้เลือกที่จะแบ่งออกอย่างกว้างๆ ได้ 3 แ่งมุม ดังนี้ แ่งมุมที่หนึ่งงานที่กล่าวถึงลักษณะของตัวแนวคิดความยุติธรรมโดยตรงว่ามีรูปแบบเนื้อหาที่เป็นข้อเสนออย่างไร เช่น งานของสุชาย อัศวพันธุ์ เรื่องความคิดเรื่องความเท่าเทียมกันในทฤษฎีความยุติธรรมของจอห์น -roll โดยเน้นไปที่ข้อเสนอในเรื่องทฤษฎีความยุติธรรมของรอลล์ว่ามีลักษณะที่เน้นความเท่าเทียมอย่างไรบ้าง งานของ H. Gene Blocker, Elizabeth H. Smith (1982) เรื่อง John Rawls and the history of political thought: the Rousseauvian and Hegelian heritage of justice as fairness ที่รวบรวมบทความในประเด็นที่กล่าวถึงทฤษฎีของรอลล์แต่เชื่อมโยงไปให้เห็นถึงอิทธิพลของนักคิดอย่างคานท์และกลุ่มประโยชน์นิยม ซึ่งคล้ายกับงานของ Jeffrey Bercuson (2014) เรื่อง John Rawls and the history of political thought: the Rousseauvian and Hegelian heritage of justice as fairness ที่กล่าวถึงอิทธิพลของรุสโซและเฮเกล เป็นต้น นอกจากนี้ แ่งมุมที่สองงานที่กล่าวถึงแนวคิดของรอลล์และนำชีวประวัติของรอลล์มาประกอบเพื่อสะท้อน

⁴ นอกจาก Rawls แล้วในช่วงกลางศตวรรษที่ 20 ยังพบนักปรัชญาการเมืองร่วมยุคสมัยด้วยอย่าง Hannah Arendt, Hanna Pitkin, Judith Shklar, Isaiah Berlin, Friedrich Hayek, Michael Oakeshott, Karl Popper, Leo Strauss, Eric Voeglin เป็นต้น ขณะที่ Strauss กล่าวถึงวิธีการใช้วิทยาศาสตร์เข้ามาศึกษาว่า “a scientific approach may have brought criteria for precision, but not for relevance”

⁵ ดังเช่น การวิพากษ์วิจารณ์จากพวกอิลลิเบรียน (Libertarian) อย่าง โรเบิร์ต โนซิก (Robert Nozick) ในประเด็นการครอบครองทรัพย์สินของปัจเจกบุคคลและการจำกัดอำนาจรัฐ หรือพวกชุมชนนิยม (Communitarian) อย่าง ไมเคิล เซนเดล (Michael Sandel) อลาสแดร์ แมคอินไทร์ (Alasdair MacIntyre) ชาร์ลส์ เทเลอร์ (Charles Taylor) ไมเคิล วอร์เซอร์ (Michael Walzer) โดยวิจารณ์เกี่ยวกับปัญหาเรื่องความเป็นตัวตนของบุคคล ปัญหาเรื่องความเป็นสากลของมนุษย์ และความเป็นกลางเกี่ยวกับการตัดสินใจของมนุษย์ เป็นต้น

ความสัมพันธ์ของทั้งสองส่วนว่าส่งผลต่อกัน อย่างเช่น งานของศุภชัย ศุภผล (2558) เรื่อง จอห์น รอลส์: ว่าด้วยทฤษฎีความยุติธรรมและชีวิตของจอห์น รอลส์, Thomas Pogge เรื่อง John Rawls: His Life and Theory of Justice, Samuel Freeman เรื่อง Rawls เป็นต้น ซึ่งลักษณะของงานเขียนในกลุ่มนี้จะช่วยให้เราเข้าใจถึงข้อเสนอ/แนวคิดของรอลส์ได้ชัดเจน และในมุมมองที่กว้างกว่าในแง่มุมแรก เนื่องจากมีส่วนที่เป็นบริบทจากช่วงเวลาต่างๆ ในชีวิตของรอลส์ และงานของ Freeman เองได้กล่าวถึงอิทธิพลจากแนวคิดต่างๆ ไว้ในส่วนแรกของงานเขียนของเขาด้วย และแง่มุมสุดท้ายคืองานที่กล่าวถึงแนวคิดของรอลส์ที่ส่งผลและก่อให้เกิดปฏิกิริยาต่อสังคมและแวดวงวิชาการ เช่น งานของ สำราญ เทพจันทร์ (2528) เรื่องข้อโต้แย้งของฝ่ายชุมชนนิยมต่อมโนทัศน์ของจอห์น รอลส์ เรื่องบุคคลและชุมชน, งานของ เกษดา ทองเทพไพโรจน์ (2553) เรื่อง การวิเคราะห์เปรียบเทียบมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมของจอห์น รอลส์กับพระพุทธศาสนา, ปิยฤดี ไชยพร (2556) เรื่อง โทมัส สแคนลอนกับทางออกแบบพันธมิตรสัญญาของปัญหาพหุนิยมทางคุณค่า โดยกลุ่มงานลักษณะนี้จะช่วยให้เราเห็นวาทะข้อเสนอของรอลส์นั้นส่งผลหรือนำไปต่อยอดทำให้เกิดวิวาทะและการพัฒนาทางความคิดต่อไปอย่างไรบ้าง นอกจากนี้ งานเขียนในแง่มุมที่สามนี้ยังช่วยสะท้อนถึงปฏิกิริยาต่อแวดวงวิชาการได้ต่อยอดขยายวงกรอบแนวคิดของรอลส์เข้าไปสัมพันธ์กับแนวคิดอื่นๆ อย่างไรบ้าง ดังปรากฏในงานเรื่อง The Cambridge Companion to Rawls ที่มี Samuel Freeman เป็นบรรณาธิการรวบรวมบทความจากนักวิชาการทั่วโลกเขียนถึงรอลส์ทั้งในมิติของประชาธิปไตย เสรีนิยม ชุมชนนิยม ประโยชน์นิยม หรือสตรีนิยม เป็นต้น ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษาใกล้เคียงกับแง่มุมแรกและแง่มุมที่สองดังที่ได้กล่าวไปในข้างต้นโดยศึกษาในเชิงของการก่อรูปของกระบวนการทางความคิดว่าข้อเสนอทฤษฎีความยุติธรรมของรอลส์ที่สัมพันธ์กับบริบทและทฤษฎีทางการเมืองที่เขานำมาประกอบสร้างทฤษฎีของเขา ด้วยคำถามต่อการวิจัยครั้งนี้ว่า ทฤษฎีความยุติธรรมของจอห์น รอลส์นั้นได้รับอิทธิพลมาจากบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม รวมถึงอิทธิพลของทฤษฎีการเมืองอะไร และรอลส์นำมาปรับใช้ในแบบของเขาอย่างไร

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- (1) เพื่อศึกษาบริบทและอิทธิพลของทฤษฎีการเมืองที่ส่งผลต่อการก่อรูปทฤษฎีความยุติธรรมของจอห์น รอลส์
- (2) เพื่อสร้างความเข้าใจต่อ “ทฤษฎีความยุติธรรม” ของจอห์น รอลส์ในทางวิชาการและการนำไปประยุกต์ใช้

3. ขอบเขตของงานวิจัยและวิธีการศึกษา

ขอบเขตของงานวิจัยนี้เริ่มต้นจากการมีสมมติฐานที่ว่าความคิดของนักคิดนั้นไม่ได้เกิดขึ้นอย่างลอยๆ แต่เป็นผลพวงจากบริบทหรือสิ่งแวดล้อมอยู่เสมอ ดังนั้น ความคิดของนักคิดจึงสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงเลื่อนไหลไปได้เสมอตราบใดที่นักคิดคนนั้นยังมีชีวิต และต้องปะทะ/ประสานกับเหตุการณ์ สิ่งแวดล้อมและแนวคิดทฤษฎีอื่นๆ อยู่เสมอ ซึ่งผลงานต่างๆ ที่นักคิดผลิตขึ้นย่อมเป็นตัวสะท้อนความคิดของนักคิดได้เป็นอย่างดี สำหรับรัสเซลล์นั้นความคิดที่ปรากฏออกมาในรูปงานเขียนหรือตัวบท (Text) ในแต่ละช่วงเวลานั้นประกอบไปด้วยทั้งบทความวิชาการ⁶ และหนังสือ ได้แก่ A Theory of Justice (2005), Political Liberalism (1993), The Law of Peoples (1999), Collected paper (1999), Lectures on the History of Moral Philosophy (2000), Justice as Fairness: A Restatement (2001), Lectures on the History of Political Philosophy (2007), A Brief Inquiry into the Meaning of Sin and Faith: With “On My Religion” (2009)⁷, Lehning (2009) จัดแบ่งข้อเขียนของรัสเซลล์ที่สะท้อนความคิดของรัสเซลล์ในแต่ละช่วงออกเป็น 3 ช่วงเวลา ได้แก่ ช่วงแรกปรากฏจากงานเขียน The Theory of Justice (1971) ซึ่งเป็นข้อเสนอที่สะท้อนความคิดและข้อเสนอหลักของรัสเซลล์ ซึ่งอยู่ภายใต้สังคมที่เป็นประชาธิปไตยที่มีลักษณะพหุนิยม ขณะที่ช่วงที่สองจากงานเขียน Political Liberalism (1993) เป็นการขยายความจากงานเขียนในช่วงแรก และช่วงที่สามจากงานเขียน The Law of Peoples (1999) นั้นมีลักษณะที่ต่อยอดมาจากงานเขียนในช่วงแรกในประเด็นเรื่องของความยุติธรรมและพหุนิยมโดยเฉพาะข้อเสนอการใช้เหตุผลสาธารณะ (Public Reason) และเสรีนิยมทางการเมือง (Political Liberalism) โดยรัสเซลล์ได้เชื่อมโยงความยุติธรรมเข้าไปสู่มิติในระดับนานาชาติ

งานวิจัยนี้จึงมุ่งที่จะศึกษาแนวคิดของจอห์น รัสเซลล์จากข้อเสนอในเรื่องทฤษฎีความยุติธรรมที่ปรากฏออกมาจากหนังสือ A Theory of Justice ในช่วงแรกโดยเลือกที่จะพิจารณาตามวัตถุประสงค์ที่เน้นไปถึงเงื่อนไขและปัจจัยที่ทำให้เกิดข้อเสนอ/แนวคิดทฤษฎีในช่วงแรก

⁶ บทความที่ถูกรวมเล่มเป็นหนังสือ เช่น บทความเรื่อง Justice as Fairness (1957), The sense of Justice (1963), Distributive Justice (1967), The Justification of Civil Disobedience (1969) ต่อมาถูกรวบรวมเป็นเนื้อหาในหนังสือ The Theory of Justice (2005)

⁷ หากพิจารณาจากผลงานของรัสเซลล์จะพบว่างานเขียนช่วงท้ายในชีวิตรัสเซลล์เน้นไปที่การปรับปรุงข้อเสนอ Justice as Fairness ดังที่ตีพิมพ์ A Theory of Justice: Revised Edition (1999) และเมื่อรัสเซลล์เสียชีวิตในปี ค.ศ. 2002 ผลงานที่รวบรวมขึ้นโดยบรรดาศิษย์ ไม่ว่าจะเป็นมาจากคำบรรยายเรื่อง Lectures on the History of Political Philosophy และงานเก่าที่เคยเขียนเชิงเทววิทยาและศาสนาอย่าง A brief inquiry into the meaning of sin and faith

ตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น สำหรับวิธีการศึกษาของงานวิจัยนี้คือการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยอาศัยเอกสารหลักซึ่งเป็นงานเขียนของรอลส์ ประกอบด้วย A Theory of Justice: Original Edition ฉบับพิมพ์ในปี ค.ศ. 2005 เป็นหลักโดยมีเนื้อหาเดียวกับฉบับพิมพ์ครั้งแรกและกล่าวถึงตัวบทหลักของทฤษฎีความยุติธรรมไว้โดยตรง ส่วนหนังสือที่มาจากคำบรรยายเรื่อง Lectures on the history of moral philosophy และ Lectures on the history of political philosophy นั้นจะช่วยเสริมให้เข้าใจว่ารอลส์เข้าใจแนวคิดทฤษฎีของนักคิดคนต่างๆ ที่เขานำมาสร้างเป็นข้อเสนอของตนเอง รวมถึงการวิเคราะห์เชิงบริบท (Contextual Analysis) ร่วมด้วยเพื่อช่วยให้เข้าใจว่าเงื่อนไขการเกิดขึ้นของตัวบทเหล่านี้ นอกจากนี้ จะอาศัยเอกสารชั้นรองจากงานเขียนอื่นๆ ที่เขียนเกี่ยวกับทฤษฎีความยุติธรรมของรอลส์ทั้งภาษาอังกฤษและภาษาไทยมาประกอบเพิ่มเติม

4. ผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์และวิธีการศึกษาที่กล่าวไว้ข้างต้น ผลการวิจัยที่ค้นพบในที่นี้จะนำเสนอเนื้อหาแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ประกอบไปด้วย เนื้อหาส่วนแรกกล่าวถึงชีวประวัติของรอลส์เพื่อพิจารณาถึงเงื่อนไขของบริบทที่มีส่วนต่อการสร้างทฤษฎีความยุติธรรม ส่วนที่สองกล่าวถึงลักษณะของทฤษฎีความยุติธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจว่าข้อเสนอของรอลส์นั้นมีลักษณะอย่างไรและมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ ส่วนที่สามที่กล่าวถึงทฤษฎีการเมืองหลักที่รอลส์นำมาปรับใช้เป็นข้อเสนอของตน และส่วนสุดท้ายจะกล่าวถึงทฤษฎีการเมืองที่รอลส์ต้องการจะโต้แย้ง

4.1 ชีวประวัติและการก่อกำเนิดทฤษฎีความยุติธรรม

การเริ่มต้นที่ดีที่สุดในการทำความเข้าใจทฤษฎีของรอลส์คือการกลับไปศึกษาถึงชีวประวัติเพื่อพิจารณาถึงบริบทที่หล่อหลอมจนกลายเป็นตัวตนและความคิดของรอลส์เกิดขึ้น เนื้อหาในส่วนนี้จะกล่าวถึงชีวประวัติของรอลส์โดยไล่เรียงตั้งแต่เกิด (ค.ศ. 1921) จนถึงการตีพิมพ์หนังสือทฤษฎีความยุติธรรม (ค.ศ. 1971) เพื่อฉายภาพให้เห็นถึงบริบทอะไรบางอย่างที่ส่งผลต่อการเกิดทฤษฎีการเมือง โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วนคือ ช่วงแรกก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 (ค.ศ. 1921-1946) และช่วงหลังคือช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (ค.ศ. 1946-1971)

ช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2

จอห์น บอร์ดลีย์ รอลส์ (John Bordley Rawls) หรือแจ๊ค (Jack) เกิดเมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1921 ณ เมืองบัลติมอร์ (Baltimore) มลรัฐแมริแลนด์ (Mary land) ภายใต้บริบทของสหรัฐอเมริกาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ระหว่างปี ค.ศ. 1929-1932 เกิดความ

ตกต่ำทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่หรือ “The Great Depression” แม้ว่าก่อนหน้านี้เศรษฐกิจจะขยายตัวในช่วงระยะสั้น แต่ต่อมาเมื่อตลาดหลักทรัพย์ The Wall Street ได้พังลงและวิกฤตดังกล่าวได้ลุกลามไปทั่วโลก ในสหรัฐอเมริกาต้องประสบปัญหาทางเศรษฐกิจทุกภาคส่วน ผู้คนตกงานเป็นจำนวนมากจนนำไปสู่การประกาศใช้นโยบาย “New Deal” ในสมัยของประธานาธิบดีแฟรงคลิน ดี รูสเวลท์ ในปี ค.ศ. 1933 เกิดโครงการการประกันการว่างงาน การประกันสังคม โครงการก่อสร้างขนาดใหญ่โดยรัฐเพื่อไม่ให้คนว่างงานตามกรอบคิดแบบเคนส์ (Keynesian Economics) อันเป็นนโยบายที่เปิดทางให้มีการวางแผนทางเศรษฐกิจและรัฐเข้ามาแทรกแซงระบบเศรษฐกิจ (Rauchway, 2008) ซึ่งการหันกลับไปหารัฐในการเข้ามาจัดการหลังสงครามและวิกฤตเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกานั้นก็เพื่อป้องกันไม่ให้สังคมเสรีนิยมที่มีอยู่ล้มเหลวและต่อต้านเผด็จการเบ็ดเสร็จ (Anti-totalitarianism) (Forrester, 2019) ด้านครอบครัว รอลส์เกิดในครอบครัวที่มีฐานะดีในบัลติมอร์ บิดาวิลเลียม ลี รอลส์ (William Lee Rawls) เป็นนักกฎหมายและเป็นอัยการรัฐ และมารดาแอนนา เอเบล สตัมป์ (Anna Abell Stump) ทำงานในลักษณะขององค์กรที่เคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิทางสังคมและดำรงตำแหน่งประธานองค์กรที่รณรงค์การให้สิทธิการเลือกตั้งของสตรี (League of Women Voters) การเติบโตมาในลักษณะครอบครัวดังกล่าวย่อมส่งผลให้ชีวิตของรอลส์นั้นมีความเป็นอยู่ที่ดี ขณะเดียวกันก็รับรู้ถึงการเคลื่อนไหวเรียกร้องถึงสิทธิต่างๆ (Pogge, 2007) นอกจากนี้ รอลส์ในฐานะลูกคนที่สองในบรรดาพี่น้องห้าคนต้องสูญเสียน้องชายสองคน คือ โรเบิร์ต ลี รอลส์ (Robert Lee Rawls) เสียชีวิตจากโรคคอติด และ โทมัส แฮมมิลตัน รอลส์ (Thomas Hamilton Rawls) เสียชีวิตจากโรคปอดบวม โดยความเจ็บป่วยดังกล่าวนี้มีสาเหตุการติดมาจากเขาเองในวัยเด็ก การตายของน้องชายทั้งสองทำให้เขาเกิดความรู้สึกว่าเรื่องของโชคชะตาหรือเรื่องของความบังเอิญที่เกิดขึ้นช่างไม่มีความเป็นธรรม

ด้านการศึกษา ค.ศ. 1927-1933 รอลส์เข้าศึกษาระดับอนุบาลและประถมศึกษาจากโรงเรียนเอกชน Calvert School ต่อมา ค.ศ. 1933-1935 เข้าเรียนในระดับมัธยมที่โรงเรียนรัฐบาล Roland Park Junior High School และย้ายไปต่อที่โรงเรียนเอกชน Kent School ในปี ค.ศ. 1935-1939 การได้มีประสบการณ์ทั้งในโรงเรียนเอกชนและรัฐบาลทำให้เขาเห็นถึงความแตกต่างระหว่างเด็กที่มาจากครอบครัวที่ยากจนกับครอบครัวที่ร่ำรวย รวมถึงสภาพของโรงเรียนรัฐบาลที่แย่กว่าโรงเรียนเอกชน ขณะเดียวกันสภาพสังคมของอเมริกาในขณะนั้นยังมีประเด็นในเรื่องของการแบ่งแยกสีผิวและความเหลื่อมล้ำทางสังคมอยู่แม้ว่าจะมีการเรียกร้องสิทธิต่างๆ เกิดขึ้นในสังคมแล้ว ดังที่รอลส์เองได้ประสบมาด้วยตนเองในช่วงวัยเด็ก จากการไปเล่นกับเด็กผิวสีในละแวกบ้านจนทำให้ถูกแม่ตำหนิ หรือการเดินทางไปบ้านพักตากอากาศในช่วงฤดูร้อน ทำให้รอลส์ได้เห็นความเป็นอยู่ที่ยากจนของกลุ่มชนพื้นเมืองที่อยู่

อาศัยในละแวกนั้น สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความไม่เสมอภาคเท่าเทียมกันในสังคม ช่วงปี ค.ศ. 1939-1943 รอลส์เข้าเรียนมหาวิทยาลัยที่ Princeton University สาขาวิชาปรัชญา ซึ่งช่วยสร้างโลกทัศน์ของรอลส์ต่อสิ่งรอบตัวให้เกิดขึ้น การเลือกเรียนวิชาดังกล่าวทำให้รอลส์ได้พบอาจารย์ที่มีอิทธิพลต่อเขาอย่าง นอร์มัน มัลคอม (Norman Malcom) และได้รู้จักกับ ความคิดของอิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant), จอห์น สจิวท มิลล์ (John Stuart Mill), ลุดวิก วิตเกินสไตน์ (Ludwig Wittgenstein) ส่งผลทำให้เขาเกิดความสนใจในด้านจริยธรรม และศาสนาถึงขั้นมีเป้าหมายที่จะบวชเป็นพระ (Pogge, 2007)

แต่แล้วในเวลาต่อมากลับทำให้รอลส์ตั้งคำถามต่อโชคชะตาและความสงสัยต่อ คริสต์ศาสนาที่เกิดขึ้นใน 2 ช่วงเวลาด้วยกัน ในช่วงเวลาแรกคือการเสียชีวิตของน้องชายดังที่ กล่าวไว้ในข้างต้น ส่วนในช่วงที่สอง ในปี ค.ศ. 1943-1946 ภายหลังจากจบการศึกษารอลส์ เข้าร่วมกับกองทัพในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 รอลส์ได้เล่าถึงเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดข้อสงสัย ต่อศาสนา ที่เขาเคยมีความศรัทธาจาก 3 เหตุการณ์ที่เขาพบในช่วงสงครามคือเหตุการณ์ที่ เทือกเขาคิลีไล (Kilei Ridge) เมื่อมีนักบวชมาเทศเพื่อเสริมกำลังใจให้ทหารและยอมรับการฆ่า ว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง การตายของเดคอน (Deacon's Death) เพื่อนของรอลส์ และการฆ่าล้าง เผ่าพันธุ์ (Holocaust) ขาวยิว (Rawls, 2009) ดังที่เขาเขียนไว้ในงาน On my Religion ว่า “ดังนั้น ในไม่ช้าข้าพเจ้าจึงปฏิเสธความคิดเกี่ยวกับอำนาจสูงสุดแห่งเจตจำนงของพระเจ้า ในฐานะที่มันเป็นเรื่องที่น่าสะพรึงกลัวและชั่วร้ายด้วย ในหลายเดือนหลายปีต่อมามันยังนำไปสู่ การปฏิเสธหลายๆความเชื่อในคริสต์ศาสนา และคริสต์ศาสนาค่อยๆ กลายมาเป็นสิ่งแปลกแยก กับตัวข้าพเจ้า” ผลจากความสงสัยดังกล่าวทำให้เขาล้มเลิกความตั้งใจที่จะบวชเป็นพระและ นี่ก็มีส่วนส่งเสริมให้เขาออกแบบทฤษฎีความยุติธรรมโดยไม่อาศัยความไม่แน่นอนของบุคคล เข้ามาเป็นปัจจัยในการสร้างความยุติธรรมให้เกิดขึ้น กล่าวโดยสรุปแล้วบริบทช่วงก่อน สงครามโลกครั้งที่ 2 แม้จะไม่ส่งผลโดยตรงต่อการสร้างทฤษฎีความยุติธรรมของรอลส์ แต่พบว่าเป็นช่วงที่มีผลต่อพื้นฐานการมีโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ต่อการรับรู้ในประเด็นเกี่ยวกับความ ยุติธรรมนั่นเอง

ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

ปี ค.ศ. 1947-1950 เมื่อออกจากกองทัพรอลส์เข้าศึกษาต่อจนจบปริญญาเอก สาขาวิชาปรัชญาจาก Princeton University และหันเข้าสู่อาชีพสายวิชาการเป็นอาจารย์ มหาวิทยาลัยอันนำไปสู่การรู้จักกับแนวคิดใหม่ๆ ที่ปรากฏในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 บริบทในช่วงที่สองนี้เองที่ช่วยสร้างรูปร่าง (Shape) ทฤษฎีความยุติธรรมให้เกิดขึ้นโดยอาศัย การมีโลกทัศน์ในช่วงแรกมาช่วยเสริม ไม่ว่าจะเป็นการได้รู้จักทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ ในระหว่างเรียนปริญญาเอกและต่อมาเขาก็ได้อ่านงานของแฟรงค์ ไนต์ (Frank Knight)

นักเศรษฐศาสตร์สวัสดิการแนวใหม่จากสำนัก Chicago ซึ่งอิทธิพลในแง่ของการปฏิเสธอำนาจรัฐที่ใช้อำนาจนิยมและข้อจำกัดการทำงานของตลาดในการกระจายทรัพยากร (Forrester, 2019) นอกจากนี้ ในช่วงปี ค.ศ. 1952-1953 เขาได้รับทุนไปศึกษาเพิ่มเติมที่ Oxford University ประเทศอังกฤษในทำให้รัสเซลล์ได้มีโอกาสพบและเรียนกับ เฮซ แอล เอ ฮาร์ท (H. L. A. Hart), ไอไซยาห์ เบร์ลิน (Isaiah Berlin), สจิวต แฮมป์เชียร์ (Stuart Hampshire) (Freeman, 2007) ส่งผลให้เขาได้สัมผัสกับทฤษฎีอย่างหลากหลายไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีสัญญาประชาคม ทฤษฎีของเคนส์ ทฤษฎีเสรีนิยม (Pogge, 2007) โดยเฉพาะทฤษฎีเสรีนิยมในช่วงหลังสงครามที่มีลักษณะหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นเสรีนิยมคลาสสิก เสรีนิยมทางสังคม เสรีนิยมใหม่ ซึ่งเสรีนิยมคลาสสิกนั้นโคจรรอบแนวคิดเรื่องเสรีภาพของปัจเจกบุคคล อิสรภาพของมนุษย์ และหลักนิติธรรม อีกทั้งยังจำกัดสิ่งที่รัฐบาลมีสิทธิกระทำต่อปัจเจกบุคคล ส่วนเสรีนิยมทางสังคมและเสรีนิยมใหม่ (New Liberalism) ที่ปรากฏขึ้นในอังกฤษราวหนึ่งศตวรรษเศษมาแล้วโดยการเคลื่อนไหวของพรรคแรงงาน (ฟรีเดน ไมเคิล, 2563) อาจกล่าวได้ว่ารัสเซลล์ได้รับอิทธิพลจากแนวคิด/ทฤษฎีที่ปรากฏอยู่ในขณะนั้นมาสร้างทฤษฎีความยุติธรรมของตน

ปี ค.ศ. 1953 รัสเซลล์กลับมาเป็นอาจารย์ที่ Cornell University และตีพิมพ์บทความเรื่อง “Justice as Fairness” และปี ค.ศ. 1957 ต่อมาย้ายไปสอนที่ MIT และต่อยอดที่ Harvard University จนถึงปี ค.ศ. 1971 ตีพิมพ์หนังสือ The Theory of Justice โดยอาศัยบริบทของสหรัฐอเมริกาในช่วงสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ดังที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้นได้เกิดสงครามเย็น (Cold war) ตามมาซึ่งเป็นการต่อสู้กันระหว่างอุดมการณ์ทางการเมืองแบบเสรีประชาธิปไตยอันมีประเทศโลกเสรีอย่างอเมริกาเป็นแกนนำ และอุดมการณ์ทางการเมืองแบบคอมมิวนิสต์อันมีสหภาพโซเวียตเป็นหัวเรือใหญ่ ในสหรัฐอเมริกา นั้นนอกจากกระแสเสรีประชาธิปไตยที่กำลังเฟื่องฟูยังพบว่าบทบาทของโครงการ New Deal ก็ยังมีผลต่อการที่รัฐเข้ามาแทรกแซงในระบบเศรษฐกิจดำเนินต่อไป ตลอดเส้นทางเหล่านี้ยังพบความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของอเมริกาไปด้วยอย่าง เช่น การดูแลและให้สิทธิเพิ่มเติมแก่พลเมืองในสมัยประธานาธิบดีลินดอน บี จอห์นสันมีการออกนโยบายแผนการต่อสู้กับความยากจน (The War on Poverty War) ในปี ค.ศ. 1964 และการออกกฎหมายสิทธิการเลือกตั้งให้แก่ชาวแอฟริกันอเมริกันในปี ค.ศ. 1965 เป็นต้น (Reeves, 2000)

ในอีกด้านหนึ่งก็กลับพบกระแสความเคลื่อนไหวต่อต้านแนวคิดและอำนาจรัฐในระดับพลเมือง เกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยมีแนวคิดต่อต้านการเข้าแทรกแซงของรัฐ โดยเฉพาะแนวคิดแบบเสรีนิยมเนื่องจากเกิดความกังวลว่าหากรัฐเข้าแทรกแซงและใช้อำนาจมากจะนำไปสู่ระบอบเผด็จการ รวมถึงการเดินขบวนประท้วงเรียกร้องให้รัฐบาลยุติการทำสงครามเวียดนาม อันมีลักษณะการเป็นสงครามตัวแทนที่เกิดขึ้นในช่วงสงครามเย็น

เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีสิ่งที่น่าสังเกตว่าสังคมอเมริกันในช่วงเวลานั้นยังเป็นสังคมที่ให้เสรีภาพ และมีโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อการสร้างความเป็นธรรมทางสังคมในทฤษฎีของรอลส์อยู่ในระดับหนึ่งอยู่แล้ว เมื่อเทียบกับประเทศเผด็จการในภูมิภาคอื่นๆ ของโลก กล่าวโดยสรุปได้ว่าบริบทช่วงนี้เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดข้อเสนอทฤษฎีความยุติธรรมขึ้นเพื่อเป็นทางออกให้แก่ปัญหาต่างๆ ในขณะนั้น และบริบทดังกล่าวยังสอดคล้องได้ดีกับข้อเสนอของรอลส์ที่ต้องการนำเสนอทฤษฎีที่สามารถใช้ได้ทั้งในสังคมเสรีประชาธิปไตยจนทำให้ทฤษฎีความยุติธรรมได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก

4.2 ว่าด้วยทฤษฎีความยุติธรรมของจอห์น รอลส์

เนื้อหาในส่วนนี้จะกล่าวถึงลักษณะของทฤษฎีความยุติธรรมอันเป็นผลที่เกิดจากบริบทที่กล่าวไว้ข้างต้น การอธิบายถึงทฤษฎีความยุติธรรมนี้จะแบ่งเนื้อหาออกเป็นสองส่วนหลักๆ ด้วยกัน ประกอบด้วย ส่วนที่หนึ่งกล่าวถึงส่วนที่เป็นวงรอบของตัวทฤษฎีว่ามีจุดมุ่งหมายและขอบเขตของตัวทฤษฎีอย่างไร และจากนั้นในส่วนที่สองจะได้กล่าวถึงเนื้อหาในส่วนที่เป็นแกนกลางของทฤษฎีความยุติธรรม

4.2.1 จุดมุ่งหมายและขอบเขตของทฤษฎีความยุติธรรม

ข้อเสนอของรอลส์อยู่ภายใต้คำถามสำคัญที่ว่า “เราจะหาหลักการสากลใดมาเป็นเครื่องสร้างความยุติธรรมให้เกิดขึ้นได้” โดยหลักความยุติธรรมนี้จะต้องเป็นหลักการที่ทุกคนยอมรับและรับรู้ร่วมกับคนอื่นๆ ในสังคม (Rawls, 2005) จุดมุ่งหมายของการเสนอทฤษฎีความยุติธรรมได้แก่ จุดมุ่งหมายแรกรอลส์พยายามจะเสนอทฤษฎีที่วางอยู่ตรงกลางอย่างประนีประนอมระหว่างแนวคิดที่มีฐานคิดแตกต่างกันระหว่างแนวคิดเสรีนิยม (Liberalism) ที่ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคล (เน้นเสรีภาพ) กับแนวคิดสังคมนิยม (Socialism) ที่ให้ความสำคัญกับสังคมส่วนรวม (เน้นความเสมอภาค) ซึ่งกระแสแนวคิดทั้งสองนั้นได้รับการกล่าวถึงในช่วงสงครามเย็น ส่วนจุดมุ่งหมายที่สองเพื่อเป็นทางเลือกแทนข้อเสนอจากสำนักประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ซึ่งรายละเอียดส่วนนี้ผู้ศึกษาจะได้กล่าวถึงในเนื้อหาส่วนต่อไป ส่วนขอบเขตของทฤษฎีความยุติธรรม รอลส์ได้สร้างหลักมูลฐาน (Premise) เกี่ยวกับมนุษย์และสังคมขึ้นเพื่อให้เป็นลักษณะของเงื่อนไขในการสร้างทฤษฎีของตนเอง ได้แก่

ธรรมชาติของมนุษย์ (Human Nature)

รอลส์เชื่อว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นมีเหตุผล (Reason) ติดตัวมา กล่าวคือ เขามีสมมติฐานที่ว่ามนุษย์นั้นถือกำเนิดขึ้นมาอย่างไม่ได้วางแผนแต่มีสิ่งที่จะช่วยให้มนุษย์มีความสามารถที่จะคิดใคร่ครวญในเรื่องต่างๆ และสามารถเลือกทางเลือกต่างๆ ได้เพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายด้วยตนเอง และสมมติฐานดังกล่าวก็ส่งผลให้มนุษย์มีอิสระและเท่าเทียมกัน

ในทางจริยธรรมเกิดขึ้น รัสเซลล์ได้อ้างถึงอำนาจทางจริยธรรม 2 ประการเพื่อแสดงถึงการมีสำนึกที่สมบูรณ์ของการมีเหตุผล ได้แก่ การมีสำนึกในเหตุผล (Reasonable) และความมีเหตุผล (Rational)⁸

โครงสร้างพื้นฐานทางสังคม (The Basic Structure of Society)

รัสเซลล์ให้ความสำคัญกับตัวของโครงสร้างทางสังคมว่าจะเป็นตัวสำคัญในการสร้างความยุติธรรมทางสังคมให้เกิดขึ้นมาได้ “สังคมที่มีการจัดระเบียบอย่างดีไม่ใช่เพียงแค่การออกแบบสิ่งที่ดีให้แก่สมาชิกในสังคมเท่านั้นแต่สังคมจะต้องถูกควบคุมจัดการอย่างมีประสิทธิภาพโดยอาศัยแนวคิดในเรื่องของความยุติธรรมอันประกอบไปด้วยกติกาที่ทุกคนยอมรับและทุกคนรู้ว่าคนอื่นๆ ก็ยอมรับแม้ทุกคนจะมีความปรารถนาที่แตกต่างกัน และมีโครงสร้างพื้นฐานจะเป็นตัวกระจายทรัพยากรเหล่านี้” (Rawls, 2005, pp. 4-5) โครงสร้างทางสังคมจึงมีหน้าที่ในการผลิตปัจจัยพื้นฐาน (Primary Goods) ทั้งในส่วนที่เป็นรูปธรรม เช่น รายได้ ความมั่งคั่ง และสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น สิทธิ เสรีภาพ รัสเซลล์มองสังคมนั้นเปรียบเหมือนเกมการแข่งขันที่มีสมาชิกในสังคมเป็นผู้เล่น โครงสร้างทางสังคมอันประกอบไปด้วยสถาบันทางสังคมต่างๆ จึงเป็นผลรวมของแนวทางการปฏิบัติและกติกา (Forrester, 2019) ของการเล่นเกมนั้นเองและจะคอยทำหน้าที่ในการจัดสรรผลประโยชน์ในสังคมผ่านความร่วมมือของบรรดาสมาชิกในสังคม ซึ่งโครงสร้างพื้นฐานดังกล่าว เช่น รัฐธรรมนูญ กฎหมาย ระบบการปกครอง ระบบเศรษฐกิจ ตลาด เป็นต้น

ความไม่แน่นอน (Contingency)

รัสเซลล์มองว่าความไม่แน่นอนตามธรรมชาติและสังคมเหล่านี้ไม่ควรนำมาเป็นตัวกำหนดการจัดสรรสิ่งต่างๆ ในสังคมเพราะเป็นเรื่องความบังเอิญและไม่มีความเป็นธรรม บุคคลควรจะเริ่มจากความเท่าเทียมกัน หากเริ่มต้นด้วยความไม่เท่าเทียมกันแล้วย่อมจะนำไปสู่ผลที่ไม่เท่าเทียมกันได้ (เกษดา ทองเทพไพโรจน์, 2553) ดังนั้น ความยุติธรรมในฐานะความ

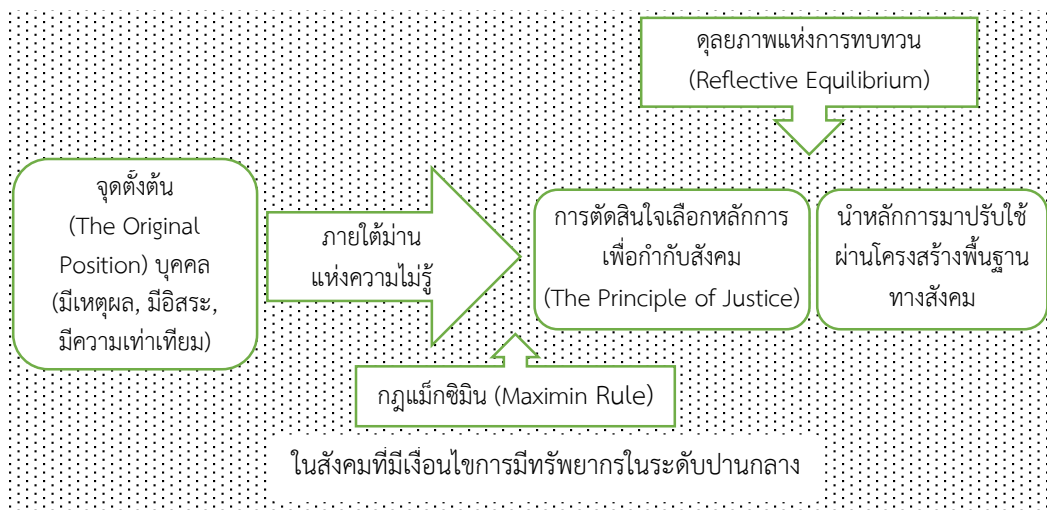
⁸ ในส่วนนี้ เกษดา ทองเทพไพโรจน์ (2553, น. 13) ได้ขยายนิยามไว้ในงานศึกษาที่ชื่อว่า “การวิเคราะห์เปรียบเทียบโน้ตทัศน์เรื่องความยุติธรรมของจอห์น รัสเซลล์กับพระพุทธศาสนา” ว่า สำนึกในเหตุผล (Reasonable) คือ ความสามารถที่จะเข้าใจ ประยุกต์และปฏิบัติตามหลักความยุติธรรมในการร่วมมือกันทางสังคม ส่วนความมีเหตุผล (Rational) คือ ความสามารถในการกำหนด ทบทวนและแสวงหาโน้ตทัศน์เรื่องสิ่งที่ดี หรือเรียกว่า การวางแผนชีวิตอย่างมีเหตุผล ซึ่งเป็นเป้าหมายในการวางแผนการดำเนินชีวิต โดยผ่านการเลือกอย่างมีเหตุผล ทำให้ชีวิตมีคุณค่าและความหมาย ซึ่งสอดคล้องกับคำนิยามของรัสเซลล์ในหนังสือ “Justice as Fairness: A restatement” หน้า 18-19 ในส่วนของ ปิยฤดี ไชยพร (2556, น. 131) เรียกว่า ความเป็นเหตุเป็นผล (Rational) และความมีเหตุผล (Reasonable) ในงานศึกษาเรื่อง “โหมส สแคนลอนกับทางออกแบบพันธสัญญาของปัญหาพหุนิยมทางคุณค่า”

เป็นธรรมจึงมุ่งหมายที่จะจัดการกับความไม่เท่าเทียมอันเกิดจากความไม่แน่นอนในชีวิตทั้งในมิติความไม่แน่นอนของคุณสมบัติตามธรรมชาติ เช่น พรสวรรค์ ในมิติความไม่แน่นอนของสถานะทางสังคม เช่น ชนชั้น และในมิติความไม่แน่นอนของโอกาส เช่น โชคชะตา (Lehning, 2009)

4.2.2 หลักการของทฤษฎีความยุติธรรม

แกนกลางของทฤษฎีความยุติธรรมที่รอลส์เสนอมีลักษณะเริ่มต้นเป็นกระบวนการในสถานการณ์สมมติไล่เรียงไปจนถึงการเลือกหลักความยุติธรรม ดังปรากฏจากตัวแบบจำลองในแผนภาพที่ 1 โดยมีรายละเอียดดังนี้

แผนภาพที่ 1 แบบจำลองทฤษฎีความยุติธรรมของจอห์น รอลส์

จุดตั้งต้น (The Original Position)

ทฤษฎีความยุติธรรมของรอลส์เริ่มต้นจาก “สถานะเริ่มแรกหรือจุดตั้งต้น (The Original Position)” มีลักษณะเป็นสถานการณ์สมมติที่ไม่ได้เกิดขึ้นจริงทางประวัติศาสตร์ ไม่มีใครรู้ว่าตนเป็นสถานที่ใด โดยมีสมมติฐานว่าบุคคลมาอยู่ร่วมกันในจุดตั้งต้นนี้ภายใต้การมีคุณลักษณะที่เหมือนกันคือเป็นบุคคลมีเหตุผลและมีเสรีภาพ ซึ่งการมาอยู่ร่วมกันนี้เป็นลักษณะของความสมัครใจ ไม่ได้ถูกบังคับจากบุคคลหรือสถานการณ์ใด การมาอยู่ร่วมกันจึงเป็นการเริ่มต้นต่อการสร้างพันธะและหน้าที่ที่มีต่อกันจนนำไปสู่การสร้างหลักการความยุติธรรม (Rawls, 2005) การที่บุคคลมีเหตุผลทำให้พวกเขามีอิสระสามารถคิดและตัดสินใจเองได้ ดังนั้น พวกเขาจึงมีความเท่าเทียมกันในทางจริยธรรมในเชิงความสามารถในการคิด

และการเลือก แต่กลับพบว่ามีความแตกต่างและขัดแย้งกันในเรื่องการมีเป้าหมายหรือความคิดเกี่ยวกับ “ความดี (Concept of the Good)” เช่น การมองว่าความดีคือการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ความดีคือการมีทรัพย์สินเงินทอง ความดีคือการมีอำนาจ ความดีคือการมีความสุข เป็นต้น โดย “ในทฤษฎีความยุติธรรมนั้นแนวคิดเรื่อง “ความถูกต้อง/สิทธิ (Concept of the Right)” มีความสำคัญกว่าความดี”⁹ (Rawls, 2005, p. 31) นอกจากนี้ ลักษณะของจุดตั้งต้นนั้นจะอยู่ภายใต้สังคมที่มีทรัพยากรอยู่เพียงพอในระดับที่จะไม่ให้นมนุษย์ทำร้ายกันเพื่อแย่งชิงทรัพยากรเหล่านี้ได้ แต่ก็ไม่ได้มีมากอย่างเหลือเฟือพอที่จะทำให้พวกเขาเหล่านี้ไม่เห็นความสำคัญ บุคคลเหล่านี้จึงเลือกที่จะประสานผลประโยชน์กันแม้อาจมีความขัดแย้งกันบ้างเนื่องจากเงื่อนไขสังคมมีลักษณะเป็นสังคมที่ขาดแคลนในระดับปานกลาง และทุกคนในสังคมรู้สภาพสังคมนี้ดี ดังนั้น บุคคลทั่วไปเข้ามาร่วมกันโดยสมัครใจตกลงร่วมมือกันโดยอาศัยโครงสร้างทางสังคมและสถาบันเป็นพื้นที่ลงทุนร่วมกันต่างคนต่างได้ประโยชน์ร่วมกันเป็นตัวจัดสรรและกำหนดกติกาต่างๆ เพื่อชีวิตที่ดีร่วมกัน

ม่านแห่งความไม่รู้ (The Veil of Ignorance)

ในจุดตั้งต้นดังกล่าวยังไม่ใช่สังคมที่เป็นธรรมอย่างแท้จริง แต่สังคมที่เป็นธรรมนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีกระบวนการในการเลือกข้อตกลงที่เป็นธรรมผ่านกระบวนการที่บริสุทธิ์ยุติธรรม (Pure Procedural Justice) และนำไปสู่การสร้างกฎเกณฑ์กติกาของสถาบันทางสังคมเสียก่อน หลักในการเลือกที่เป็นธรรมนั้นมนุษย์ควรจะเลือกอย่างเป็นกลาง ไม่ควรที่จะเลือกผ่านการมีอคติหรือความเป็นตัวตนที่ถูกสังคมประกอบสร้างขึ้น เพราะการมีอคติเหล่านี้ล้วนมีส่วนในการสร้างกระบวนการตัดสินใจของการเลือกที่เอนเอียงเพื่อประโยชน์ส่วนตัวมากกว่า เช่น หากเลือกบนฐานของการรับรู้ว่าเป็นนายทุนย่อมจะเลือกวิธีการที่สร้างกำไรให้แก่ตนเองมากกว่าสังคม เป็นต้น สิ่งที่จะช่วยให้มนุษย์เป็นกลางได้นั้นรัสเซลล์เรียกว่าการตกลงภายใต้ “ม่านแห่งความไม่รู้ (The Veil of Ignorance)”

รัสเซลล์อธิบายว่า “แนวคิดเรื่องจุดตั้งต้นคือการจัดตั้งกระบวนการในการเลือกอย่างเป็นธรรมโดยอาศัยการเลือกกระบวนการเลือกอย่างเป็นยุติธรรม และยกเลิกเงื่อนไขความ

⁹ ในทางจริยศาสตร์แล้วเมื่อกล่าวถึง “ความดี” และ “ความถูกต้อง” หรือ The right ในภาษาไทยแปลได้ทั้ง “ความถูกต้อง” และ “สิทธิ” สำราญ เทพจันทร์ ให้ความเห็นไว้ว่า “คำทั้งสองเกี่ยวข้องกับการถกเถียงทางจริยศาสตร์โดยมาจากคำเดียวกันคือ “right” ซึ่งถ้าใช้คำใดคำหนึ่งในภาษาไทยความหมายอาจจะแคบไป ... ซึ่งในการโต้แย้งนี้ความหมายทั้งสองเกี่ยวข้องกันอย่างแยกไม่ออก ฝ่ายชุมชนนิยมอ้างว่าสำหรับรัสเซลล์แล้ว “สิ่งที่ถูก” ทางศีลธรรมคือการไม่ละเมิดสิทธิของปัจเจกบุคคล” (สำราญ เทพจันทร์, 2528, น. 23) ในงานวิจัยนี้ใช้ในความหมายของความถูกต้องเพื่อชี้ให้เห็นนัยยะของความแตกต่างจาก “ความดี” และในความหมายของรัสเซลล์ก็เชื่อมโยงไปถึงเรื่องสิทธิด้วย

ไม่แน่นอนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลทั้งทางด้านสังคมและธรรมชาติ โดยรอลส์ได้สร้างสถานการณ์ให้บุคคลอยู่หลัง “ม่านแห่งความไม่รู้” (Rawls, 2005, p. 136) ซึ่งการเลือกภายใต้ความไม่รู้ก็คือไม่รู้ในเรื่องอะไร แะไหน อย่างไรบ้าง รอลส์ขยายความว่า “พวกเขาจะไม่รู้ว่าหากเลือกหลักการใดหลักการหนึ่งภายใต้ตัวเลือกที่หลากหลายแล้วนั้นจะส่งผลต่อตัวเขาอย่างไร” (Rawls, 2005, p. 136) กล่าวคือทำให้พวกเขาไม่สามารถรู้ได้ว่าทางเลือกใดบ้างที่พวกเขาเลือกจะก่อประโยชน์ให้แก่ตัวเขา และ “บุคคลในสภาพจุดตั้งต้นนั้นไม่รู้ข้อเท็จจริงเชิงลึกในเรื่องต่างๆ โดยเริ่มจากไม่รู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวเขาอย่างสถานะภาพทางสังคม (เช่น ความรวยหรือความจน)” ลักษณะธรรมชาติและความสามารถ (เช่น คนขาวหรือคนผิวสี เพศชายหรือเพศหญิง มีความฉลาดหรือไม่ฉลาด) และจุดมุ่งหมายในชีวิตจึงไม่สามารถวางแผนเป้าหมายของชีวิตได้ นอกจากนี้ ยังไม่รู้สภาพของสังคมที่เขาอยู่ว่ามีลักษณะอย่างไรจึงทำให้เขาไม่รู้สถานการณ์ในทางเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมที่เขาอยู่ด้วย อย่างไรก็ตาม ถ้าอย่างนั้นบุคคลเหล่านั้นหลงเหลืออะไรไว้บ้าง รอลส์ให้พวกเขามีบางสิ่งที่ติดตัวอยู่แล้วคือความมีเหตุผล อิสระ และเท่าเทียมกันในจุดตั้งต้น และพวกเขาจะรู้ข้อเท็จจริงทุกๆ ไปของสังคมเพื่อให้ “พวกเขาเลือกหลักการที่จะช่วยให้เขามีชีวิตไม่ต้องเสียเปรียบ” (Rawls, 2005, p. 137)

กฎแมกซิมิน (Maximin Rule)

เมื่อตกอยู่ภายใต้ม่านแห่งความไม่รู้บุคคลจะตัดสินใจเลือกในสิ่งที่ทำให้ตนเองเสียประโยชน์น้อยที่สุดภายใต้การไม่มีอคติทางสังคมใดๆ มาเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นการตัดสินใจภายใต้กฎแมกซิมิน (Maximin Rule)¹⁰ คือ กฎที่ใช้ในสถานการณ์ของการเลือกภายใต้ความไม่แน่นอน โดยจะให้เรารจัดลำดับผลได้ผลเสียที่อาจเกิดขึ้นได้ในทางเลือกต่างๆ แล้วเลือกเอาทางเลือกที่ให้ผลเลวร้ายน้อยที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับผลร้ายที่อาจเกิดขึ้นจากทางเลือกอื่น (สุชาย อัครพันธ์ธนกุล, 2532; Rawls, 2005, p. 153)¹¹ ส่วนการไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกันคือการไม่คิดแสวงหาผลประโยชน์จากผลประโยชน์ของบุคคลอื่น การที่เขาจะได้รับผลประโยชน์

¹⁰ กฎแมกซิมินนั้นพัฒนามาจากทฤษฎีเกม (Game Theory) เป็นตัวแบบที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในการอธิบายการตัดสินใจของมนุษย์โดยมีสมมติฐานว่ามนุษย์นั้นมีเหตุผลในการเลือกทางเลือกต่างๆ พบทฤษฎีดังกล่าวในวิชาเศรษฐกิจที่อธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ในฐานะสัตว์เศรษฐกิจ

¹¹ ศุภชัย ศุภผล ได้กล่าวถึงตัวอย่างของกฎแมกซิมินไว้ในหนังสือจอห์น รอลส์: ว่าด้วยทฤษฎีความยุติธรรมและชีวิตของจอห์น รอลส์โดยยกเรื่องของการเกณฑ์ทหารว่ามีตัวเลือกหลากหลายทางได้แก่ การจับใบดำ ใบแดง การสมัครรับใช้ชาติ หนีทหาร และเรียนรด. หากเลือกตามกฎแมกซิมินแล้วจะเลือกเรียนรด. เพราะแม้ว่าจะต้องเข้าเรียนอย่างน้อย 3 ปี แต่ก็ปลอดภัยกว่าการเป็นทหาร เป็นต้น

มากขึ้นหมายถึงบุคคลอื่นต้องเสียผลประโยชน์หรือได้น้อยลง พวกเขาจะไม่ต้องการ
ผลประโยชน์แบบนั้นด้วยเช่นกัน

หลักการ 2 ข้อว่าด้วยความยุติธรรม (Two Principles of Justice)

สำหรับรอลส์แล้วจุดตั้งต้นที่เท่าเทียมกันนี้จะถือว่าเป็นธรรมสำหรับทุกคน เพราะเขา
มุ่งเน้นไปที่กระบวนการ (Procedural) ในการเลือกมากกว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น โดยเชื่อว่า
เมื่อจุดเริ่มต้นที่เป็นธรรมไม่ว่าผลของการเลือกจะเป็นแบบไหนย่อมถือได้ว่ามีลักษณะที่เป็น
ธรรม ดังนั้น บุคคลเหล่านี้จึงตกลงกันว่าจะใช้หลักการ 2 ข้อในการเป็นกติกากำกับสังคมเพื่อ
สร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้น ได้แก่ (Rawls, 2005)

(1) หลักเสรีภาพที่เท่าเทียม (The Principle of Equal Liberty) คือการสนับสนุน
ให้บุคคลในสังคมมีเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งกำหนดข้อเรียกร้องไว้ 2 ประการ ได้แก่
ประการแรกบุคคลแต่ละคนมีสิทธิที่เท่าเทียมกันต่อระบบทั้งหมดที่เหมือนกันในเสรีภาพ
ขั้นพื้นฐาน และประการต่อมาระบบทั้งหมดของเสรีภาพขั้นพื้นฐานนี้จะต้องขยายให้กว้างขวาง
มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลมีความเท่าเทียมกัน
โดยมีเป้าหมายของอุดมการณ์ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย หลักการข้อนี้กล่าวถึง
เสรีภาพขั้นพื้นฐานไว้ 5 ด้านด้วยกัน ได้แก่เสรีภาพด้านมโนธรรมและอิสรภาพทางความคิด
อิสรภาพในการรวมตัว อิสรภาพทางการเมืองที่เท่าเทียมกัน เสรีภาพที่จะปกป้องและยึดมั่น
ในหลักการและอิสรภาพของบุคคล เช่น เสรีภาพในการเลือกอาชีพ ทรัพย์สิน และเสรีภาพ
ภายใต้หลักนิติธรรม (เกษดา ทองเทพไพโรจน์, 2553)

(2) หลักความเท่าเทียม โดยรอลส์เห็นว่าความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจและสังคม
จะถูกจำกัดได้ก็ต่อเมื่ออยู่ภายใต้หลักการสองข้อคือ (2.1) หลักความแตกต่าง (The Difference
Principle) และ (2.2) หลักความเท่าเทียมกันของโอกาส (The Principle of Fair Equality of
Opportunity)

หลักความแตกต่างเป็นหลักที่ใช้แบ่งผลประโยชน์พื้นฐานทางสังคมในเรื่องรายได้
ทรัพย์สิน อำนาจ ตำแหน่ง หน้าที่ โดยยอมรับความสามารถที่แตกต่างกันของบุคคลให้มีได้
แต่ผลสุดท้ายแล้วจะเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ที่มากที่สุดของคนที่เสียเปรียบมากที่สุด เช่น
นายทุนเจ้าของปัจจัยการผลิตสามารถจะผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคตามความสามารถของตนได้
แต่สุดท้ายแล้วสินค้าเหล่านี้ก็จะต้องมีการกระจายให้แก่คนในสังคม โดยเฉพาะคนยากจน
ให้สามารถเข้าถึงสินค้าเหล่านี้ได้ เป็นต้น หลักการนี้ชี้ให้เห็นว่าการสร้างความเสมอภาคอาจ
ไม่จำเป็นต้องกดคนเหนือกว่าให้ลดลงมาแต่สนับสนุนให้คนมีความสามารถมีแรงจูงใจและ
พัฒนาตนเองได้ นับเป็นการหาสมดุลระหว่างเสรีภาพของบุคคลกับการสร้างความเสมอภาคให้
เกิดขึ้น (แซนเดล ไมเคิล เจ, 2557) หรืออาจกล่าวได้ว่าหลักการดังกล่าวเป็นความยุติธรรมผ่าน

โครงสร้างพื้นฐานที่เป็นธรรมและทำให้ไม่มีผู้ที่ได้เปรียบและเสียเปรียบจากความไม่แน่นอนตามธรรมชาติและความไม่แน่นอนทางสังคมเกิดขึ้น

หลักการอีกข้อคือหลักการเท่าเทียมกันของโอกาส ทุกคนควรมีโอกาสอย่างเท่าเทียมในการแข่งขันอย่างเป็นธรรม จะทำให้เกิดโอกาสแห่งความสำเร็จของบุคคลที่มีความสามารถเหมือนกันอย่างเท่าเทียมกัน เช่น บุคคลมีสติปัญญาเท่าเทียมกัน ควรได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน ปราศจากการแบ่งชนชั้นทางสังคม การกีดกันทางเพศ เชื้อชาติ ศาสนา โดยไม่ให้ผู้ที่ได้เปรียบในสังคม เช่น ผู้ที่มีพรสวรรค์และความสามารถสูง มีสถานะภาพทางสังคมสูงกว่าได้โอกาสในการศึกษาและอาชีพสูงกว่า รอลส์ไม่เห็นด้วยกับการให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจที่เอื้อประโยชน์ให้กับผู้มีความสามารถมากกว่า

หากจะต้องนำไปใช้และเลือกลำดับความสำคัญแล้วหลักความยุติธรรมทั้ง 2 ข้อนี้ก็จะมีการจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังของหลักความยุติธรรมหรือเรียกว่ากฎลำดับความสำคัญ (The Priority Rule) ดังนี้ กฎข้อที่ 1 กฎความสำคัญลำดับแรกคือเสรีภาพ เสรีภาพจะถูกจำกัดลงเพื่อเสรีภาพเท่านั้น ไม่อาจถูกจำกัดลงเพื่อประโยชน์ทางวัตถุอื่นใดได้ กฎข้อที่ 2 หลักความเท่าเทียมกันของโอกาสมีลำดับความสำคัญก่อนหลักความแตกต่าง ก่อนจัดระบบโครงสร้างทางสังคมให้เท่าเทียมต้องคำนึงเรื่องโอกาส

เมื่อได้หลักความยุติธรรมทั้ง 2 แล้ว รอลส์ได้กล่าวถึงประเด็นต่อมาคือจะนำหลักความยุติธรรมดังกล่าวมาสร้างความยุติธรรมทางสังคมให้เกิดขึ้นโดยบุคคลออกมาจากม่านแห่งความไม่รู้และนำเอาหลักความยุติธรรมทั้ง 2 ข้อนั้นมาปรับใช้กับลักษณะสังคมที่พวกเขาดำรงชีวิตอยู่ โดยวิธีการก็คือนำเอาหลักการนี้มาสร้างเป็นข้อกำหนดกฎเกณฑ์กติกาต่างๆ ผ่านทางโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม โดยเฉพาะผ่านทางสถาบันทางสังคมต่างๆ อย่างไรก็ตาม มีการตั้งข้อสังเกตว่าการเลือกหลักการเหล่านี้จะแน่ใจได้อย่างไรว่าเป็นการเลือกโดยใช้ “ความมีเหตุผล” ในการเลือกได้อย่างแท้จริง ในเมื่อคนเลือกเองก็ตกอยู่ภายใต้ม่านแห่งความไม่รู้ที่ต้องเป็นกลางแต่บุคคลที่อยู่ในสังคมจริงแล้วเป็นกลางได้หรือไม่และจะสามารถยอมรับในหลักความยุติธรรมที่รอลส์เสนอได้หรือไม่ รอลส์เองก็ได้ตระหนักต่อข้อสงสัยข้างต้นเช่นเดียวกันเขาจึงเสนอวิธีการที่เรียกว่า “ดุลยภาพแห่งการทบทวน (Reflective Equilibrium)”¹² เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบการได้มาของหลักความยุติธรรมว่าเป็นไปอย่างถูกต้องและมีเหตุผลสนับสนุน (Justified) (ปิยฤดี ไชยพร, 2556, น. 141) กล่าวคือ

¹² ปิยฤดี ไชยพร อธิบายว่า ในภายหลังรอลส์ขยายความว่าดุลยภาพแห่งการทบทวนมีทั้งชนิดแคบ (Narrow) ซึ่งได้จากการทบทวนคำวินิจฉัยเกี่ยวกับความยุติธรรมของผู้ทบทวนเพียงคนเดียว และชนิดกว้าง (Wide) ที่ได้จากการทบทวนคำวินิจฉัยของผู้ทบทวนเพียงคนเดียวก่อน แล้วจึงขยายไปทบทวนคำวินิจฉัยของคนอื่น ผู้ที่อยู่ในจารีตการคิดเกี่ยวกับความยุติธรรมทั้งแบบเดียวกันกับเขาและแบบที่ต่างกัน

เมื่อบุคคลได้ออกมาจากมานแห่งความไม่รู้และกลับมาสู่การรู้ข้อมูลพื้นฐานของตนเองแล้ว เขาจะนำหลักการวินิจฉัยตัดสินในเรื่องต่างๆ ที่เขาคิดว่ายังมีข้อสงสัยมาพิจารณาไตร่ตรองและ ทบทวนกลับไปกลับมาจนกระทั่งข้อวินิจฉัยนั้นลงตัวอยู่ในจุดสมดุลกันแล้วก็จะถือว่า อยู่ในสถานะที่มีเหตุผลสนับสนุน (Rawls, 2005, pp. 48-49) และเมื่อกระบวนการของการเลือกหลักความยุติธรรมมีความเป็นธรรมแล้วผลที่ตามมาก็ย่อมจะมีความเป็นธรรมเกิดขึ้นแน่นอน

4.3 จอห์น รอลส์กับสัญญาประชาคม (Social Contract) และเสรีนิยมทางสังคม (Social Liberalism)

หลังจากกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างบริบทและหลักการของทฤษฎีความยุติธรรมไปแล้ว เนื้อหาส่วนนี้จะกล่าวถึงอิทธิพลของทฤษฎีทางการเมืองที่รอลส์นำมาประกอบสร้างทฤษฎีความยุติธรรมของเขา ได้แก่ ทฤษฎีสัญญาประชาคม (Social Contract Theory) และทฤษฎีเสรีนิยม (Liberalism) โดยมีรายละเอียดดังนี้

สัญญาประชาคมในทฤษฎีความยุติธรรมของรอลส์

รอลส์สร้างทฤษฎีของเขาในลักษณะที่ว่าความยุติธรรมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลเข้ามาตกลงทำพันธสัญญาต่อกัน ร่วมกันเลือกหลักการที่ทุกคนจะยอมรับ ซึ่งขั้นตอนดังกล่าว นำมาจากหลักการของทฤษฎีสัญญาประชาคมดังที่เขา กล่าวว่า “เป้าหมายของผมคือการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องความยุติธรรมด้วยการอาศัยหลักการจากทฤษฎีสัญญาประชาคมจากนักคิดอย่าง ล็อก, รูสโซ, คานท์” (Rawls, 2005, p. 11) ลักษณะแนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีสัญญาประชาคมเชื่อว่าจุดเริ่มต้นการถือกำเนิดของสังคมการเมืองเกิดจากการมารวมกันเพื่อทำพันธสัญญาหรือข้อตกลงต่อกัน โดยเคลื่อนย้ายออกจากสภาวะธรรมชาติเข้าสู่สังคมการเมือง และเมื่อสังคมการเมืองเกิดขึ้นกฎเกณฑ์กติการะเบียบทางการเมืองจึงเกิดขึ้นตามมา โดยในที่นี้จะกล่าวถึงนักคิดที่รอลส์ได้อ้างถึงในงานเขียนของเขา ได้แก่ โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes), จอห์น ล็อก (John Locke) ฌอง ซาค รูสโซ (Jean Jacques Rousseau) และเอมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) โดยพิจารณาออกเป็นประเด็น ไล่เรียงกันตามทฤษฎีความยุติธรรมตั้งแต่จุดตั้งต้นจนถึงการเลือกหลักความยุติธรรมไว้ดังนี้

ประเด็นที่หนึ่งลักษณะของบุคคล รอลส์สร้างบุคคลในจุดตั้งต้นให้มีลักษณะเป็นบุคคลที่มีเหตุผล มีเสรีภาพ และความเสมอภาค ในส่วนของการสร้างธรรมชาติของมนุษย์ในฐานะของผู้มีเหตุผล (Reason)¹³ รอลส์ได้อธิบายถึงการใช้เหตุผลของฮอบส์ไว้ในคำบรรยาย

¹³ ธเนศ วงศ์ยานนาวา กล่าวถึงคำว่า Reason ที่ถูกแปลเป็นไทยว่าเหตุผลนั้นมีความหมายที่เปลี่ยนแปลงเรื่อยมาในแต่ละยุคสมัยความหมายดั้งเดิมในภาษากรีกคือ Logos มีความหมายทางภาษาอันเกี่ยวกับ

หัวข้อชื่อ “Hobbes’s Account of Practical Reasoning” โดยเริ่มต้นจากการอธิบายถึงการแยกสองสิ่งออกจากกันระหว่างความสำนึกในเหตุผล (The Reasonable) และความมีเหตุผล (The Rational) กล่าวคือการมีสำนึกในเหตุผลคือ “การระลึกได้หรือมีความรอบรู้ในความรู้สึกที่เป็นธรรม” (Rawls, 2007, p. 54) ส่วนความมีเหตุผลคือ “ความรู้สึกของการมีเหตุผลหรือการทำให้ผลประโยชน์ของตนเอง” โดยฮอบส์เน้นการอธิบายของมนุษย์ไปที่การมีเหตุผลและเรียกมันว่า “เหตุผลเชิงปฏิบัติ (Practical Reasoning)” อันหมายถึง “ความสามารถในการใช้เหตุในการเจรจาต่อรอง” (Rawls, 2007, p. 54) กล่าวในอีกแง่หนึ่ง ฮอบส์ใช้เหตุผลในลักษณะของการเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้มนุษย์ได้บรรลุเป้าหมายของตนเอง ดังนั้น มนุษย์จึงใช้เหตุผลเป็นของตนเองในการตัดสินใจเลือกต่างๆ ตามหลักการเลือกอย่างมีเหตุผล (Rational Choice) ทำให้มนุษย์ตัดสินใจเลือกวิธีการที่จะร่วมมือกันสร้างสังคมให้เกิดขึ้นมากกว่าที่จะทำสงครามขณะที่รอผลสลับเลือกให้บุคคลของเขานั้นมีทั้งความสำนึกในเหตุผลและความมีเหตุผลไปพร้อมกันเพื่อให้กระบวนการเลือกหลักการและเป้าหมายเป็นไปด้วยเหตุผลทั้งสองส่วน

ส่วนเรื่องของการมีเสรีภาพและความเสมอภาคสอดคล้องกับลัทธิที่กล่าวไว้ว่า “บุคคลในสภาวะธรรมชาติดูอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ (Law of Nature) ปกครองและมีลักษณะที่เสมอภาค (Equal) และอิสระ (Independent) ไม่มีใครคุกคามกันทั้งในทางชีวิต สุขภาพ เสรีภาพ และทรัพย์สิน” (Rawls, 2007, p. 113) และคานท์ที่อธิบายว่ามนุษย์สามารถกระทำทางศีลธรรมได้เพราะความเป็นมนุษย์ที่อยู่ในฐานะสัตว์ผู้มีเหตุผลที่เป็นอิสระ เสมอภาค (Free and Equal Rational Being) จึงทำให้สามารถใช้เหตุผลปฏิบัติบริสุทธิ์ (Pure Practical Reason) ในการตัดสินใจเลือกได้อย่างเสรี ซึ่งการมีอิสระภาพดังกล่าวนำมาซึ่งการมีอำนาจกำหนดตัวเอง (Autonomy) และเลือกที่จะทำตามเจตจำนงดี (Good Will) ของตน การเลือกได้ดังกล่าวจึงกลายเป็นการสร้างกฎศีลธรรม (Moral Law) ให้เกิดขึ้นได้ด้วยตัวของมนุษย์เอง (Rawls, 2000) คานท์จึงมีอิทธิพลต่อรอลส์มากที่สุดในการสร้างบุคคลในสถานการณ์สมมติของรอลส์ รวมไปถึงการเน้นในเรื่องของการสร้างให้เป็นกฎสากล การเคารพมนุษยชาติ และการมองมนุษย์ในฐานะที่เป็นเป้าหมายของตนเองอีกด้วย (Rawls, 2005) จากหลักการของคานท์ข้างต้นจึงนำไปสู่สิ่งที่รอลส์กล่าวว่า “หลักการของความยุติธรรมคือความเป็นธรรมนั้นความถูกต้องมีความสำคัญเหนือกว่าความดี” (Rawls, 2005, p. 36) เพราะเป้าหมายของ

การพูด มิได้หมายถึงความคิด ต่อมาได้ผนวกเข้ากับความคิดเกี่ยวกับพระเจ้าในยุครีคริสตศาสนารุ่งเรือง และในที่สุดด้วยอิทธิพลของวิทยาศาสตร์ ความหมายได้กลายเป็นหลักของเหตุผลพร้อมกับเปลี่ยนไปใช้คำว่า Ratio ซึ่งเป็นภาษาละตินแทน

มนุษย์ในฐานะปัจเจกบุคคลอาจมีความต่างกัน แต่กระบวนการในการปฏิบัติหรือเลือกจะต้องถูกต้อง

ประเด็นที่สองจุดตั้งต้น (Original Position) การมารวมกันที่จุดตั้งต้นเพื่อสร้างข้อตกลงและพันธะ (Obligation) ต่อกันเพื่อที่จะร่วมกันออกแบบและสร้างสถาบันทางสังคมขึ้นมาจัดสรรทรัพยากรต่างๆ ในสังคมได้อย่างเป็นธรรมของรอลส์นั้นตรงกับการเริ่มต้นที่จะเกิดสังคมการเมืองในแนวคิดแบบสัญญาประชาคม ดังเห็นได้จากข้อเสนอของล๊อค หรือรุสโซ ที่เกิดขึ้นจากความสมัครใจ ขณะที่ฮอบส์นั้นดูเหมือนว่าเหตุผลของการมารวมตัวกันนั้นจะเป็นความจำเป็นมากกว่าสมัครใจ แต่ก็ยังอยู่ภายใต้ของการมีสิทธิที่จะเลือกอยู่นั่นเองระหว่างจะอยู่ในสภาวะธรรมชาติที่มีสงครามหรือจะอยู่ในสังคมที่มีสันติภาพ ส่วนของคานท์เองก็มองว่าศีลธรรมถือกำเนิดขึ้นมาจากการตกลงกันของบุคคลหรือการสร้างพันธะขึ้นนั่นเอง (Original Contract) (Rawls, 2005) และการสร้างสถานการณ์สมมติที่ไม่ได้มีอยู่จริงในเชิงประวัติศาสตร์ก็สอดคล้องกับการสถานการณ์ของการทำสัญญาในทฤษฎีของล๊อคเช่นกัน (Rawls, 2007)

ประเด็นที่สามต่อมาคือความเป็นกลางของบุคคลหลังม่านแห่งความไม่รู้ กล่าวคือ รอลส์เองพยายามที่จะปรับปรุงสภาวะเริ่มต้นดังกล่าวให้มีลักษณะที่เท่าเทียมกันเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมอันเป็นผลมาจากปัญหาจากข้อเสนอของล๊อคที่ให้นมนุษย์มีสิทธิทรัพย์สินติดตัวมาตั้งแต่สภาวะธรรมชาติ ซึ่งสิทธิดังกล่าวนำมาซึ่งความไม่เสมอภาคตั้งแต่เริ่มต้น สำหรับรอลส์แม้ว่าเขาจะเห็นด้วยกับจุดเริ่มต้นในแบบเดียวกับล๊อคแต่เขาจะต้องทำอย่างไรเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว เขาจึงเลือกวิธีที่จะทำให้ทุกคนเสมอภาคด้วยวิธีการที่ว่า

“หากเราไม่พึงพอใจกับแนวคิดของล๊อคเกี่ยวกับแนวคิดการสร้างสถานะทางชนชั้น (Class State (การครอบครองทรัพย์สิน) -ผู้วิจัย) และยังต้องการยืนยันหลักคำสอนในรูปแบบพันธสัญญาของเขาไว้ พวกเราจะต้องหาวิธีแก้ไขเรื่องหลักคำสอนเพื่อแยกความไม่เท่าเทียมออกจากเรื่องของสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ความยุติธรรมในฐานะความเป็นธรรมมีวิธีการด้วยการใช้จุดตั้งต้นเป็นตัวแทน โดยอาศัยม่านแห่งความไม่รู้มาช่วยจำกัดข้อมูลเกี่ยวกับข้อได้เปรียบ ผลประโยชน์ในสถานการณ์สร้างพันธสัญญา” (Rawls, 2007, p. 139)

ประเด็นสุดท้ายเรื่องของการเลือกหลักความยุติธรรมหรือการเลือกผลประโยชน์สาธารณะ (Common Good) ให้เกิดขึ้นในสังคมการเมืองที่เป็นธรรม รอลส์ได้รับอิทธิพลมาจากทฤษฎีของรุสโซที่กล่าวถึงการมารวมกันเพื่อบรรลุเจตจำนง (Will) เป็นเป้าหมายหลักโดยนำเจตจำนงเฉพาะตนเข้ามารวมเข้าไว้เพื่อให้กลายเป็นเจตจำนงร่วม (General Will) แต่การจะนำไปสู่ข้อสรุปของข้อตกลงดังกล่าวได้นั้นกระบวนการใช้เหตุผลในการปรึกษาหารือ

ร่วมกันเพื่อหาข้อสรุปให้เกิดขึ้นภายใต้การเป็นภาคส่วนที่เท่าเทียมกันของทุกคน การเลือกหลักความยุติธรรมและการนำไปปรับใช้ของรอลส์ก็ต้องอาศัยกระบวนการเช่นเดียวกันนี้

รอลส์กับการเลือกแนวทางเสรีนิยมทางสังคม

เสรีนิยมเป็นทฤษฎีที่เน้นความสำคัญไปที่ปัจเจกบุคคลที่มีเหตุผลติดตัวมา ดังนั้นปัจเจกบุคคลจึงสามารถที่จะคิดเองได้รวมถึงสามารถที่จะเลือกสิ่งต่างๆ ได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องการถูกควบคุมแทรกแซงจากใคร รวมถึงรัฐที่ควรมีอำนาจแบบจำกัดเพื่อป้องกันไม่ให้เข้ามาแทรกแซงขัดขวางปัจเจกบุคคล Heywood (2012) ได้อธิบายถึงคุณลักษณะที่เป็นแกนกลางของเสรีนิยมประกอบไปด้วยปัจเจกชนนิยม (Individualism) อิสรภาพ (Freedom), เหตุผล (Reason) ความยุติธรรม (Justice) และความอดทนอดกลั้น (Toleration) อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีเสรีนิยมนั้นกลับพบว่าไม่ได้มีลักษณะที่เป็นหนึ่งเดียวแต่มีหลากหลายรูปแบบ¹⁴ (ฟรีเดน ไมเคิล, 2563, น. 64) และมีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปจากช่วงปลายศตวรรษที่ 19 จากเสรีนิยมแบบคลาสสิกที่เน้นการจำกัดอำนาจรัฐให้น้อยมาสู่เสรีนิยมสมัยใหม่ที่กลับมาเน้นสวัสดิการการจัดการเศรษฐกิจ (Heywood, 2012)

จากการศึกษาพบว่าเสรีนิยมที่ปรากฏในทฤษฎีความยุติธรรมของรอลส์ประกอบไปด้วยส่วนแรกคือการยอมรับการมีเสรีภาพของบุคคลเพื่อสร้างศีลธรรมและเป็นการแสดงให้เห็นถึงการเป็นเป้าหมายภายในตัวเองของบุคคล ส่วนที่สองปรากฏในหลักความยุติธรรมข้อ 2 ในเรื่อง “หลักความแตกต่าง” ที่ยอมรับความแตกต่างหลากหลายและความสามารถของปัจเจกบุคคล แต่สุดท้ายแล้วการยอมรับเสรีภาพดังกล่าวจะต้องนำไปสู่การกระจายทรัพยากรที่เป็นธรรมให้เกิดขึ้นได้ เมื่อนำเอาประเภทของเสรีนิยมมาทับกับบนหลักการของรอลส์ในข้อนี้แล้วจะพบว่ามันสอดคล้องกับเสรีนิยมทางสังคม (Gutmann, 1980) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ปรากฏขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเฉพาะในอังกฤษ ดังเช่นการต่อสู้ของพรรคแรงงานซึ่งรอลส์น่าจะรับรู้จักเป็นอย่างดีในช่วงของการไปใช้ชีวิตที่อังกฤษ ดังนั้นสำหรับรอลส์แก่นแท้ของเสรีนิยมอยู่ในองค์ประกอบสองประการกล่าวคือ ประการหนึ่งได้แก่องค์ประกอบอิสรเสรีนิยม อีกประการ

¹⁴ สามารถจัดแบ่งเสรีนิยมออกเป็นช่วงชั้นต่างๆ ได้ดังนี้ 1) ทฤษฎีที่ว่าอำนาจที่ถูกจำกัดเหนี่ยวรั้งซึ่งมุ่งหมายจะปกป้องสิทธิของปัจเจกบุคคลและค้ำประกันพื้นที่ให้ผู้คนมีชีวิตอยู่ได้โดยไม่ถูกรัฐบาลกดขี่ 2) ทฤษฎีว่าด้วยปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและตลาดเสรีซึ่งทำให้ปัจเจกบุคคลทั้งหลายสามารถหาทำไรได้จากการแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกัน 3) ทฤษฎีว่าด้วยความก้าวหน้าของมนุษย์ตามเวลาที่ล่วงเลยไปซึ่งมุ่งหมายจะทำให้ปัจเจกบุคคลสามารถพัฒนาศักยภาพและสมรรถภาพของตนขึ้นมาได้ตราบเท่าที่พวกเขาไม่ทำร้ายคนอื่น 4) ทฤษฎีว่าด้วยการพึ่งพากันและกันและสวัสดิการที่กำกับโดยรัฐซึ่งจำเป็นสำหรับปัจเจกบุคคลที่จะบรรลุเสรีภาพเจริญงอกงาม 5) ทฤษฎีที่ตระหนักถึงความหลากหลายแห่งท่วงทำนองชีวิตของกลุ่มและความเชื่อต่างๆ ซึ่งมุ่งหมายให้เกิดสังคมพหุนิยมที่อดกลั้นต่อกัน

ได้แก่ องค์ประกอบเสมอภาคนิยม องค์ประกอบอิสระเสรีนิยมทำให้ปัจเจกบุคคลมีสมรรถภาพมากขึ้นในการตัดสินใจเลือกเกี่ยวกับชีวิตของตนเองที่มีได้เป็นการเลือกอย่างเสรีเท่านั้น หากยังคิดสะท้อนและชอบด้วยเหตุผลด้วย ส่วนองค์ประกอบเสมอภาคนิยมที่เน้นการตอบสนองเงื่อนไขในการสร้างความยุติธรรมทางสังคมให้เกิดขึ้นนั่นเอง (ฟรีเดน ไมเคิล, 2563) จึงมีผู้นิยามข้อเสนอของรอลล์ว่าเป็นรูปแบบใหม่ของเสรีนิยมที่เน้นความเสมอภาค (Modern form of Egalitarian Liberalism)¹⁵ (Nagel, 2003)

4.4 จอห์น -roll กับประโยชน์นิยม (Utilitarianism)

จุดมุ่งหมายหนึ่งของการเสนอทฤษฎีความยุติธรรมของรอลล์เพื่อเสนอทางเลือกแทนข้อเสนอของทฤษฎีประโยชน์นิยม ดังที่เขากล่าวว่า “เป้าหมายในงานของผมคือการหาทฤษฎีความยุติธรรมมาเป็นทางเลือกแทนทฤษฎีประโยชน์นิยม โดยผมเชื่อว่ามันมีความแตกต่างกันระหว่างมุมมองสัญญาประชาคมกับมุมมองประโยชน์นิยม” (Rawls, 2005, p. 22) ถ้าอย่างนั้นแล้วประโยชน์นิยมมีหลักการอย่างไรถึงทำให้รอลล์จะต้องโต้แย้ง ประโยชน์นิยม คือทฤษฎีที่ถือว่าการกระทำใดจะเป็นการกระทำที่ถูกต้องก็ต่อเมื่อการกระทำนั้นก่อให้เกิดผลดีมากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุด หลักนี้เรียกว่าหลัก “มหาสุข” (โสรัจจ์ หงส์दारมภ์, 2560) โดยมีแนวคิดพื้นฐานที่เชื่อว่ามนุษย์ปรารถนาสิ่งที่เป็นความพึงพอใจ (Pleasure) และปฏิเสธสิ่งที่ทำให้เจ็บปวด (Pain) สิ่งไหนที่ทำให้มนุษย์ผลิตเพลินได้สิ่งนั้นนับว่ามีประโยชน์และเป็นสิ่งที่ดี ขณะที่สิ่งที่ทำให้เจ็บปวดสิ่งนั้นคือสิ่งที่เลว ความดีหรือสิ่งที่ดีปรากฏออกมาจากผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น สิ่งที่ดีนั้นหากวัดออกมาแล้วมีจำนวนมากที่สุดย่อมนับว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ดีสูงสุด ดังปรากฏคำว่า “ความสุขที่ยิ่งใหญ่ที่สุดคือความความสุขของคนจำนวนมากที่สุด (The Greatest Happiness of the Greatest Number)”

รอลล์ได้กล่าวถึงนักคิดในทฤษฎีประโยชน์นิยมไว้ในงานของเขา ได้แก่ เดวิด ฮูม (David Hume) จอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill) และ เฮนรี ซิดวิก (Henry Sidgwick) นักคิดกลุ่มนี้ปฏิเสธแนวคิดสัญญาประชาคม เช่น ฮูมที่อธิบายว่ามนุษย์สร้างศีลธรรมโดยไม่ใช้เหตุผลแต่เป็นเรื่องของความรู้สึก (Sentiment) และคิดไตร่ตรองจากอารมณ์ภายใน (Internal Sense) ไม่ใช่ตรรกะ หลักศีลธรรมจึงเกิดจากความรู้สึกร่วมกัน และนำมาสร้างคามยุติธรรมในลักษณะการจัดวางตำแหน่งให้บุคคลมีพฤติกรรมและเคารพกติกาเพื่อให้เกิดประโยชน์

¹⁵ Mandle ได้ขยายความและตีความประเด็นนี้ของรอลล์แตกต่างจาก Nagel ว่าแม้ Rawls จะเน้นความเสมอภาคแต่หลักความแตกต่างของรอลล์ก็ไม่ใช่แนวคิดความเสมอภาคทางโชค (Luck Egalitarianism) ที่เน้นการแบ่งทรัพยากรให้คนที่โชคดีกว่าไปให้แก่คนที่โชคร้ายกว่าเพราะคนที่โชคร้ายกว่าจะถูกจัดให้ดีกว่าคนที่โชคดี (Mandle, 2009, pp. 24-29)

สาธารณะหรือเรียกว่าเป็นคุณธรรมสังเคราะห์ (Artificial Virtue) ที่ถูกสร้างโดยมนุษย์ (Rawls, 2000) ขณะที่จิตวิคก็เห็นคล้ายกับหลักการของเบนแธม (Jeremy Bentham) ในเรื่องหลักการพื้นฐานของประโยชน์นิยมที่มีลักษณะสุขนิยม (Hedonistic) แม้ว่าต่อมามิลล์จะพัฒนาหลักการดังกล่าวให้มีความซับซ้อนมากขึ้นโดยข้อเสนอของเขาวางอยู่บนหลักการทางจิตวิทยาที่ว่าความดีไม่ใช่แค่ความสุขและความเจ็บปวดเท่านั้นแต่ยังรวมถึงการมีเกียรติ (Dignity) อันเป็นความต้องการขั้นสูงของมนุษย์และนี่คือพันธะทางศีลธรรมแต่ก็ยังมิเป้าหมายสุดท้ายคือประโยชน์สูงสุดนั่นเอง อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่ารอลส์เองก็นำบางส่วนในทฤษฎีของฮูมมาปรับใช้ในเรื่องการสร้างบุคคลขึ้นมาให้มีลักษณะที่เป็นกลางในการตัดสินใจและเป็นบ่อเกิดของการสร้างศีลธรรม ฮูมได้พูดถึง “The Judicious Spectator” อันหมายถึงการสร้างลักษณะของบุคคลที่มีความรู้สึกแบบกลางๆ ไม่อิงผลประโยชน์ของตน (Rawls, 2007, p. 185) สอดคล้องกับการตกอยู่หลังม่านแห่งความไม่รู้ที่ให้คุณค่าความเป็นกลางปราศจากอคติเพื่อเลือกหลักการของความยุติธรรมให้เกิดขึ้นได้ หรือประเด็นของประชาธิปไตยตัวแทนของมิลล์ที่รอลส์ใช้อ้างถึงในประเด็นเรื่องของสิทธิทางการเมืองในเรื่องของการมีส่วนร่วมในทฤษฎีความยุติธรรม (Freeman, 2007) ถ้าอย่างนั้นรอลส์ได้แย้งอะไรบ้างต่อประโยชน์นิยม

รอลส์ได้โต้แย้งกับทฤษฎีประโยชน์นิยมไว้ใน 3 ประเด็นตามที่ปรากฏในหนังสือ A Theory of Justice โดยกล่าวถึงความแตกต่างของทฤษฎีประโยชน์นิยมกับทฤษฎีความยุติธรรมของเขาที่วางอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีสัญญาประชาคมไว้ว่า ประเด็นแรกเรื่องของประโยชน์นิยมที่เน้นไปในเรื่องของสวัสดิการทางสังคม ขณะที่รอลส์ให้ความสำคัญไปที่สิทธิและเสรีภาพ กล่าวคือรอลส์เห็นว่าข้อเสนอของประโยชน์นิยมมีจุดอ่อนในหลักการพื้นฐานของประชาธิปไตย เพราะข้อเสียของประโยชน์นิยมคือสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของปัจเจกชนถูกละทิ้งเพื่อเป้าหมายรวมของสังคม (เกษดา ทองเทพไพโรจน์, 2553) ประโยชน์นิยมเน้นความสำคัญไปที่ผลรวมของประโยชน์ที่เกิดขึ้นเป็นตัวตัดสิน การสร้างสวัสดิการทางสังคมจึงเป็นการกระจายทรัพยากรต่างๆ ทางสังคมให้แก่บุคคลในสังคมที่ได้รับในสิ่งนั้นๆ เหมือนกันโดยเฉลี่ยไปว่าบุคคลแต่ละคนนั้นอาจจะมีความต้องการที่แตกต่างกัน กัน นอกจากนี้ ยังพบว่ารอลส์มีมุมมองในเรื่องเสรีภาพที่แตกต่างจากมิลล์ ซึ่งมิลล์เสนอว่าการมีเสรีภาพจะช่วยให้เราสามารถใช้ชีวิตเปิดกว้างต่อการเรียนรู้ลองผิดลองถูกซึ่งในที่สุดแล้วจะช่วยให้เราค้นพบตัวเองและพัฒนาตนเองได้เต็มที่ เสรีภาพจึงเป็นพื้นที่เพื่อการเติบโตของปัจเจกบุคคล และเสรีภาพก็เป็นพื้นที่เพื่อความก้าวหน้าของสังคมด้วย เพราะผลรวมที่แต่ละคนมีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ ก็คือประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่และความก้าวหน้าของมนุษยชาติ (สุรพศ ทวีศักดิ์, 2562) ขณะที่รอลส์มีมุมมองว่าเสรีภาพไม่ใช่แค่เครื่องมือที่จะช่วยให้ปัจเจกบรรลุศักยภาพของตนเองหรือ

ให้สังคมโดยรวมบรรลุเป้าหมายเท่านั้น แต่เสรีภาพมีความสำคัญเพราะเป็นเป้าหมายหรือเป็นสิ่งที่ดีในตัวเองอยู่แล้ว

ประเด็นที่สองประโยชน์นิยมเป็นการสร้างหลักทางเลือกสำหรับบุคคล (The principle of choice for one man) ส่วนทฤษฎีความยุติธรรมเป็นการสร้างหลักทางเลือกในระดับสังคม (The principles of social choice) อันเป็นผลมาจากข้อตกลงดั้งเดิมตามหลักของทฤษฎีสายสัญญาประชาคม กล่าวคือ ลักษณะการเลือกเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดนั้นสำหรับรอลส์ ก็เป็นการเลือกเพียงแคในระดับบุคคลเท่านั้นแม้ว่าผลรวมสุดท้ายจะมองว่าการเลือกของปัจเจกบุคคลที่มารวมกันมากที่สุด แต่สำหรับการเลือกในทฤษฎีของรอลส์นั้นเป็นการเลือก “ผ่านจุดตั้งต้นซึ่งจะไม่ใช้การเลือกตามหลักการประโยชน์นิยมเพื่อสร้างความร่วมมือทางสังคม” (Rawls, 2005, p. 29) แต่เป็นการเลือกอย่างเป็นกลางภายใต้ความไม่รู้ ซึ่งจะทำให้ผู้เลือกนั้นไม่เลือกในสิ่งที่ตนเองได้ประโยชน์มากที่สุด แต่จะเลือกที่เสียประโยชน์น้อยที่สุด ตามหลักของกฎแม็กซิมีนนั้นเอง นี่คือการเลือกในระดับสังคมที่แท้จริง

และประเด็นที่สามประโยชน์นิยมจะเน้นผลของการกระทำหรือเรียกว่าอรรถวิทยา (Teleological Theory) ขณะที่ทฤษฎีความยุติธรรมของรอลส์นั้นมีลักษณะแบบภณนิยม (Deontological Theory) ที่เน้นการตัดสินถูก/ผิดไปที่การกระทำ กล่าวคือในมุมมองเกี่ยวกับลักษณะของบุคคล ประโยชน์นิยมเน้นไปที่ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นโดยถือว่าเมื่อผลลัพธ์สร้างความสุขให้คนได้ย่อมถือว่าเป็น “ความดี” ขณะที่รอลส์ให้ความสำคัญกับการมีเสรีภาพของปัจเจกบุคคล ย่อมเชื่อว่าเป้าหมายหรือความดีของบุคคลนั้นไม่เหมือนกัน รอลส์คิดเหมือนคานท์ว่าความถูกต้อง/สิทธิ (The Right) มาก่อนประโยชน์ เนื่องจากทฤษฎีของคานท์ให้ความสำคัญกับมนุษย์ในฐานะที่เป็นเป้าหมายของตนเองมากกว่าจะเป็นเพียงเครื่องมือที่จะบรรลุเป้าหมายเท่านั้น รอลส์จึงมองว่าหลักการของประโยชน์นิยมยังไม่น่าจะเป็นหลักการความยุติธรรมที่ทุกคนควรจะมีติดใจได้ เพราะหลักการดังกล่าวไม่ได้ยึดถือความดีในแบบอื่นนอกเสียจากความสุข (แซนเดล ไมเคิล เจ, 2558) รอลส์จึงโต้แย้งทั้งประโยชน์นิยมแบบคลาสสิก (Classical Utilitarianism) ว่ามองแต่ผลรวมสูงสุด (Maximizing Utility) ไม่ให้ความสำคัญของความแตกต่างของบุคคล และประโยชน์นิยมโดยเฉลี่ย (Average Utility) ว่าแม้จะมีการกระจายทรัพยากรโดยเฉลี่ยแต่ก็ยังยึดหลักหลักของคนหมู่มากมากกว่าปัจเจกบุคคลอยู่แน่นอน (Scheffler, 2003)

5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อสรุปจากงานวิจัยพบว่าข้อเสนอความยุติธรรมของรอลส์นั้นไม่ได้เกิดขึ้นอย่างลอยๆ แต่เกิดขึ้นจากเงื่อนไขของบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของอเมริกาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ข้อเสนอของรอลส์นั้นอยู่ในลักษณะของความ เป็นสมัยใหม่ที่เน้นไปในเรื่องของการแสวงหาเหตุผลกลางๆ เพื่อนำมาใช้และการมุ่งเน้นไปที่โครงสร้างทางสังคม ในการสร้างความยุติธรรมให้เกิดขึ้นมากกว่าการแสวงหาความยุติธรรมจากตัวบุคคล โดยข้อเสนอดังกล่าวพยายามสร้างสมดุลระหว่างเสรีภาพและความเสมอภาคให้สามารถนำไปปฏิบัติได้ในสังคมเสรีประชาธิปไตยซึ่งได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีสัญญาประชาคมและทฤษฎีเสรีนิยมทางสังคม และเสนอขึ้นเพื่อที่จะเป็นทางเลือกในการสร้างหลักความยุติธรรมนอกจากข้อเสนอจากทฤษฎีประโยชน์นิยมที่กำลังมีบทบาทสำคัญในช่วงเวลานั้น

ข้อเสนอแนะในการศึกษาค้นคว้าต่อไป คือ การศึกษาประเด็นดังกล่าวนี้เป็นเพียงการศึกษาในเบื้องต้นและอาจจะยังมีความไม่สมบูรณ์ของภาพรวมในแนวคิดของจอห์น รอลส์ ทั้งหมด เป็นแต่เพียงภาพต่อ (Jigsaw) ส่วนหนึ่งของภาพรวมขนาดใหญ่เท่านั้น ดังนั้น การศึกษาในแง่มุมอื่นๆ จะช่วยให้เราเข้าใจแนวคิดของรอลส์ได้ชัดเจนมากขึ้น นอกจากนี้ ยังพบข้อจำกัดของงานศึกษาดังกล่าวอันเป็นผลจากการเลือกศึกษาเฉพาะช่วงแรกของการเสนอแนวคิดความยุติธรรมเท่านั้น ยังพบว่าหลังจากที่รอลส์เสนอทฤษฎีความยุติธรรมแล้วนั้นได้เกิดปฏิกิริยาในแวดวงวิชาการต่อข้อเสนอดังกล่าวซึ่งได้ช่วยขยายพรมแดนเรื่องของการสร้างความเป็นธรรมทางสังคมไปได้ไกลมาก และรอลส์เองก็ยังมีคำตอบต่อข้อโต้แย้งต่างๆ เหล่านี้ ผ่านงานเขียนในช่วงหลังๆ ซึ่งหากมีการศึกษาในช่วงเวลาอื่นๆ ก็จะช่วยเพิ่มพื้นที่ต่อเรื่องดังกล่าวมากขึ้น นอกจากนี้ ยังสามารถนำทฤษฎีเหล่านี้มาปรับใช้ในสังคมไทยเพื่อแสวงหาสังคมที่เป็นธรรมต่อไปได้

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- เกษดา ทองเทพไพโรจน์. (2553). *การวิเคราะห์เปรียบเทียบโมทัศน์เรื่องความยุติธรรมของจอห์น 롤ล์สกับพระพุทธศาสนา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- แซนเดล ไมเคิล เจ. (2557). *ความยุติธรรม* [Justice: what's the right thing to do?] (สถณีนี อาชวานันทกุล, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์ส.
- _____. (2558). *ปรัชญาสาธารณะ* [Public Philosophy] (สถณีนี อาชวานันทกุล, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์ส.
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. (2547). แนวความคิดทางการเมืองและสังคมของตะวันตก 2. ใน สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (บก.). *แนวคิดทางการเมืองและสังคม* (น. 128-165). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ปิยฤดี ไชยพร. (2556). *โทมัส สแคนลอนกับทางออกแบบพันธสัญญาของปัญหาทุนนิยมทางคุณค่า*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฟรีเดน ไมเคิล. (2563). *เสรีนิยม: ความรู้ฉบับพกพา* [Liberalism: A Very Short Introduction] (เกษียร เตชะพีระ, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: บั๊คสเคป.
- ศุภชัย ศุภผล. (2558). *จอห์น -roll: ว่าด้วยทฤษฎีความยุติธรรมและชีวิตของจอห์น -roll*. กรุงเทพฯ: วิกตอรี.
- สำราญ เทพจันทร์. (2528). *ข้อโต้แย้งของฝ่ายชุมชนนิยมต่อมโนทัศน์ของจอห์น -roll เรื่องบุคคลและชุมชน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุชาย อัครพันธุ์ธนกุล. (2533). *ความคิดเรื่องความเท่าเทียมกันในทฤษฎีความยุติธรรมของจอห์น -roll*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรพศ ทวีศักดิ์. (2562). *มนุษย์กับเสรีภาพ: มุมมองทางปรัชญาคานท์, มิลล์, -roll*. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์. (2560). *ปรัชญาทั่วไป*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

- Fleischacker, S. (2004). *A Short History of Distributive Justice*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Forrester, K. (2019). *In the Shadow of Justice*. New Jersey: Princeton University Press.
- Freeman, S. (2007). *Rawls*. London; New York: Routledge.
- Gutmann, A. (1980). *Liberal Equality*. New York: Cambridge University Press.
- Havelock, E. A. (1978). *The Greek Concept of Justice*. USA: Harvard University Press.
- Heywood, A. (2012). *Political Ideologies: An Introduction*. New York: Palgrave.
- Lehning, P. B. (2009). *John Rawls: An Introduction*. New York: Cambridge University Press.
- Mandle, J. (2009). *Rawls's A Theory of Justice: An Introduction*. Cambridge, U.K.: Cambridge University Press.
- Nagel, T. (2003). Rawls and Liberalism. In Freeman, S. (Ed.). *The Cambridge Companion to Rawls* (pp. 62-85). New York: Cambridge University Press.
- Pogge, T. (2007). *John Rawls: His Life and Theory of Justice*. USA: Oxford University Press.
- Rauchway, E. (2008). *The Great Fepression & The New Deal: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Rawls, J. (2000). *Lectures on the History of Moral Philosophy*. Cambridge, MASS: Harvard University Press.
- _____. (2001). *Justice as Fairness: A Restatement*. Cambridge, MASS: Harvard University Press.
- _____. (2005). *A Theory of Justice: Original Edition*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- _____. (2007). *Lectures on the History of Political Philosophy*. Cambridge, MASS: The Belknap Press of Harvard University Press.
- _____. (2009). *A Brief Inquiry into the Meaning of Sin and Faith: With "On My Religion"*. England: Harvard University Press.

Reeves, T. (2000). *Twentieth-Century America a Brief History*. New York: Oxford University Press.

Scheffler, S. (2003). Rawls and Utilitarianism. In Freeman, S. (Ed.). *The Cambridge Companion to Rawls* (pp. 426-459). New York: Cambridge University Press.